

JUSTYNA FRYDRYCH

**RÓWNE
RÓŻNE**

**JAK WPROWADZAĆ
STANDARDY RÓWNOŚCI PŁCI
W SZKOLE - PODRĘCZNIK**

Warszawa 2020

Fundacja Centrum Edukacji Obywatelskiej

Publikacja, którą Państwu przedstawiamy, powstała w ramach projektu **"Równe/Różne. Wspieranie równości płci w szkołach"** czyli polskiej odsłony międzynarodowej inicjatywy „Expanding Gender Equality Charter Mark”. Celem projektu jest promocja wysokich standardów w zakresie równości płci w szkołach podstawowych. Równość płci rozumiemy szeroko, jako tworzenie takich warunków, w których różnice wynikające z płci, tożsamości płciowej czy orientacji psychoseksualnej nie będą prowadzić do gorszego traktowania, wykluczenia czy nierównego dostępu uczniów i uczennic do tego, co może zaoferować im szkoła.

Równość płci to jeden z **Celów Zrównoważonego Rozwoju ONZ**, do których respektowania zobowiązane są wszystkie kraje wspólnoty. Państwa europejskie mają podejmować działania dążące do min. zakończenia dyskryminacji i przemocy, zapewnienia kobietom pełnego udziału w procesach decyzyjnych, oraz wprowadzania skutecznego ustawodawstwa promującego równość płci i wzmacniającego pozycję kobiet i dziewcząt na wszystkich szczeblach.

Podstawowym elementem projektu "Równe/Różne. Wspieranie równości płci w szkołach" jest kwestionariusz, który, przywołując realne sytuacje szkolne, ma pomóc odpowiedzieć na pytania, czy i jak konkretne placówki dążą do wyrównywania szans uczniów i uczennic, czy, realizując swoją misję, uwzględniają potrzeby, oraz dbają o komfort i bezpieczeństwo całej społeczności szkolnej. Warto wypełnić kwestionariusz przed lekturą publikacji i poznaniem dobrych praktyk.

Ten podręcznik, stanowi drugi krok w pracy nad równością płci w szkole. Znajdziecie tu Państwo odpowiedzi na pytania i wątpliwości, które pojawiły się po wypełnieniu kwestionariusza. Pomoże on dokonać zmian, pokaże dobre praktyki, zainspiruje do działania.

Trzeci krok to materiały edukacyjne: pięć scenariuszy zajęć lekcyjnych z aktualnymi przykładami z kultury popularnej, które pomogą przeprowadzić lekcje dotyczące ról i stereotypów płciowych, ich szkolnej reprodukcji, analizy medialnych wizerunków kobiet, pozwolą zastanowić się nad alternatywnymi scenariuszami, a także uzupełnią szkolne programy o wynalazczynie. Do scenariuszy załączamy trzy filmy przedstawiające kobiety w niestandardowych rolach – motorniczą, piłkarki i dziewczyny, które wraz z mieszkańcami zamalowują graffiti. Znajdziecie też opracowanie metodyczne filmów – pytania przed i po dyskusji oraz pytania pogłębiające.

Mamy nadzieję, że nasz pakiet edukacyjny stanie się dla Państwa inspiracją i posłuży jako realne wsparcie we wdrażaniu standardów równości płci w szkole.

Projekt jest współfinansowany przez Unię Europejską

Równość płci w szkole uznajemy za fundamentalną kwestię? Dlaczego? Bo szkoła ma być miejscem, w którym wszyscy uczniowie i uczennice, bez względu na tożsamość płciową czy orientację psychoseksualną, pochodzenie czy przynależność etniczną, wyznanie czy bezwyznaniowość, kolor skóry, stopień sprawności, bądź status ekonomiczny czują się bezpiecznie. W którym mogą się rozwijać i rozwijać swój potencjał. Tylko w środowisku, w którym równość i różnorodność będą realnie obecne, dzieci i młodzież będą czuły się zauważane i akceptowane takimi, jakie są. Nauczą się zaufania do swoich decyzji i wyborów, będą mogły skupić się na budowaniu zdrowych relacji rówieśniczych na swoich mocnych stronach. Skoncentrują się na swoim rozwoju – realizowaniu marzeń, rozwijaniu zainteresowań, podejmowaniu wyzwań. To ważne, by środowisko szkolne, ale również otoczenie, w którym dorastają dzieci i młodzież, rozwijało w nich poczucie własnej wartości, pewności siebie i sprawczości – bez względu na różnorodne elementy ich tożsamości.

Dlaczego chcemy się skupić na równości płci? Dlatego, że z przeprowadzonego przez nas rozeznania wynika, że na pytanie o równość płci i równe szanse w szkole, najłatwiej jest odpowiedzieć, że „u nas nie ma tego problemu”. To właśnie nierówności płciowe najtrudniej nam zauważyć – być może dlatego, że są one tak powszechne (dotyczą każdej i każdego) i trwałe, tak znormalizowane, że stały się częścią codziennego, w tym szkolnego, krajobrazu. Są jednak nauczyciele i nauczycielki oraz dyrektorzy i dyrektorki, którzy i które chcą zmieniać swoje szkoły – chcą, aby dzieci i młodzież nie były ograniczane poczuciem braku akceptacji albo presją bycia kimś innym.

Bo szkoła może być zarówno miejscem reprodukcji i konserwowania porządku opartego na stereotypach płciowych, nierówności kobiet i mężczyzn oraz dyskryminacji osób LGBT+, jak i podważania takiego porządku oraz zmieniania rzeczywistości na taką, w której równość i różnorodność są wartościami realnie wprowadzanymi w życie. Jakie standardy równości płci prezentują polskie szkoły? Zauważalne są pewne tendencje, o których wspominają nauczyciele i nauczycielki, eksperci i ekspertki w dziedzinie edukacji oraz przedstawiciele i przedstawicielki organizacji pozarządowych zajmujących się tematyką równości i różnorodności w edukacji.¹ Zarówno nauczyciele i nauczycielki oraz osoby zarządzające - ich przekonania, oczekiwania, zachowani i język – jak i sposób realizacji podstawy programowej – podręczniki, lektury szkolne, materiały dodatkowe, zajęcia, przestrzeń szkoły - tworzą skuteczny i często niewidoczny mechanizm podtrzymujący stereotypy czy uprzedzenia wobec grup mniejszościowych – ukryty program szkoły. Brakuje jednak systemowych rozwiązań w zakresie wprowadzania wysokich standardów równości płci

¹ Na potrzeby publikacji, autorka rozmawiała i konsultowała treści z 11 nauczycielami i nauczycielkami, w tym dyrektorkami szkół, a także z 8 ekspertkami zajmującymi się tematyką równości i różnorodności, w tym edukacji antydyskryminacyjnej i antyprzemocowej w szkołach.

Projekt jest współfinansowany przez Unię Europejską

w szkołach, a w ostatnich latach obserwujemy raczej backlash w tym obszarze niż zmiany na lepsze.

Standardy równości płci to bardzo pojemne hasło – nawet jeśli są rozpatrywane wyłącznie w kontekście szkolnym. Dlatego, by lepiej im się przyjrzeć, proponujemy podział na pięć dużych obszarów funkcjonowania szkoły:

- **ZARZĄDZANIE SZKOŁĄ** – m.in. styl zarządzania, polityka zatrudnienia, metody ewaluacji szkoły i autoewaluacji, polityki i procedury szkolne, podnoszenie kompetencji kadry,
- **REALIZACJA PODSTAWY PROGRAMOWEJ** – m.in. używane podręczniki i materiały dodatkowe oraz sposób korzystania z nich, metody nauczania na poszczególnych przedmiotach, doradztwo zawodowe, tzw. ukryty program²,
- **FIZYCZNA PRZESTRZEŃ SZKOŁY** – m.in. infrastruktura szkoły i jej wykorzystanie przez różne grupy osób, dostępność różnych przestrzeni, wyposażenie i wystrój szkoły,
- **POSTAWY I RELACJE** – m.in. język i komunikacja, socjalizacja rówieśnicza, w tym poczucie bezpieczeństwa i akceptacji osób należących do grup mniejszościowych,
- **RELACJE ZE ŚWIATEM ZEWNĘTRZNYM** – m.in. współpraca z organizacjami pozarządowymi, relacje z lokalną społecznością, współpraca z innymi instytucjami, w tym szkołami wyższego szczebla, zaangażowanie rodziny w życie szkolne.

Zadbanie o wysokie standardy równości płci w edukacji to przede wszystkim zapewnienie bezpiecznych, komfortowych warunków do nauki, pracy i socjalizacji wszystkim osobom – uczniom i uczennicom, ale też nauczycielom i nauczycielkom oraz innym osobom związanym ze szkołą - bez względu na tożsamość płciową czy orientację psychoseksualną. To tworzenie przyjaznego, włączającego środowiska szkolnego, otwartego i doceniającego różnorodność.

Pojedyncza placówka nie jest oczywiście wyabstrahowana z systemu – działa (najczęściej) w ramach systemu edukacji, który stwarza mniej lub bardziej sprzyjające warunki do wdrażania pewnych standardów. Rząd, samorząd, kuratoria, dyrekcja, nauczyciele i nauczycielki, rodzice i w końcu sami uczniowie i uczennice mają do odegrania ważną rolę w zapewnieniu, aby szkoły były wolne od przemocy i dyskryminacji oraz wrażliwe na kwestie związane z równością płci. Zmiany mogą zachodzić na różnych poziomach – na poziomie rządowym, samorządowym, szkolnym. W podręczniku skupiamy się na samym środowisku szkolnym, czyli tym, co może zrobić dyrekcja, nauczyciele i nauczycielki i sami uczniowie i uczennice, dążąc do najwyższych standardów w zakresie równości płci.

Mówiąc o równości płci w szkole warto osadzić ten temat w szerszej koncepcji sprawiedliwości społecznej. W ten sposób narracja dotycząca równości płci staje się wielowymiarowa, bo równość płci w rzeczywistości odnosi się do ich różnorodnych tożsamości

² Ukryty program funkcjonuje w tekstach zawartych w podręcznikach, w lekturach, języku, rozkładzie zajęć, systemie i sposobie oceniania, wystroju szkoły, oczekiwaniach nauczycieli i nauczycielek, rytuale szkolnym.

i do różnych grup społecznych:

- Pamiętaj, że płeć nie jest kategorią binarną! Płeć to **spektrum**, zjawisko wykraczające poza tradycyjny i jednoznaczny podział na dwie stojące w opozycji płcie – męską i żeńską. Pamiętaj o osobach, które nie wpisują się w tradycyjne normy dotyczące płci, czyli o osobach, które nie postrzegają ani nie określają siebie jako mężczyznę albo kobietę (np. osoby transpłciowe, interpłciowe, osoby nieidentyfikujące się z żadną z płci).
- Przyjmij perspektywę **intersekcyjną!** Tożsamość osób nie sprowadza się wyłącznie do płci. Pamiętaj o różnych, krzyżujących się i nakładających na siebie tożsamościach osób – płci społeczno-kulturowej, orientacji seksualnej, narodowości, pochodzeniu, kolorze skóry, wyznaniu lub bezwyznaniowości, wieku, stopniu sprawności, statusie ekonomicznym. Perspektywa ta dostrzega współwystępowanie i wzmacnianie się różnych kategorii społecznych. Można na przykład identyfikować się z wieloma tożsamościami mniejszościowymi jednocześnie być np. Romem, gejem oraz osobą z niepełnosprawnością.

W szkole uczniowie i uczennice spędzają dużą część swojego życia. To jedno z najważniejszych miejsc, w których odbywa się ich socjalizacja – również socjalizacja płciowa. Uczą się tego, co określono w podstawach programowych, przygotowują się do dalszej nauki i wykonywania wybranego zawodu, ale również nawiązują relacje z rówieśnikami i rówieśnicami, uczą się funkcjonowania w grupie, współpracy i rozwiązywania konfliktów. Uczą się tego przez działanie oraz poprzez obserwację innych osób, przede wszystkim dorosłych.

Często, rozmawiając o standardach równości płci z dyrekcją, nauczycielami i nauczycielkami czy rodzicami, można usłyszeć: „u nas nie ma problemu nierówności, u nas nie ma dyskryminacji”. Jednak oprócz przekazów jawnych, uczniowie i uczennice spotykają się w szkole również z przekazami ukrytymi – z tzw. ukrytym programem. Ukryty program to treści nieujęte w oficjalnym programie szkoły, często przekazywane w sposób nieintencjonalny i nieświadomiony. Funkcjonuje w treściach zawartych w podręcznikach, języku, rozkładzie zajęć, wykorzystaniu przestrzeni szkolnej, oczekiwaniach nauczycieli i nauczycielek, sposobie oceniania czy w rytuale szkolnym, w oczekiwaniach i światopoglądzie nauczycieli i nauczycielek – w tym dotyczących płci.

Autorefleksji i krytycznemu spojrzeniu na placówkę, kulturę szkolną, sposób nauczania, podejście do uczniów i uczennic oraz relacje rówieśnicze pod kątem równości płci służy przede wszystkim wspomniany już wyżej kwestionariusz i opisane w nim realne sytuacje z życia szkoły. W nawiązaniu do tych przykładów, proponujemy podział wymienionych wyżej pięciu obszarów na mniejsze, bardziej szczegółowe kategorie. W ramach każdej z kategorii zadajemy pytania rozwijające, co kryje się pod poszczególnymi kategoriami i będące de facto podsumowaniem kwestionariusza.

Projekt jest współfinansowany przez Unię Europejską

ZARZĄDZANIE SZKOŁĄ

Polityka zatrudnienia:

- Kto zajmuje w szkole stanowiska zarządcze – kobiety czy mężczyźni?
- Jaki jest odsetek mężczyzn i kobiet wśród kadry pedagogicznej?
- Jak formułowane są ogłoszenia o pracę na określone stanowiska? Czy występują w nich męskie i żeńskie formy – np. „sprzątacze/sprzątaczką”, „nauczyciel/nauczycielka”?

Podnoszenie kompetencji kadry:

- Czy szkoła inwestuje w rozwój kompetencji nauczycieli i nauczycielek z zakresu wspierania równości i różnorodności oraz reagowania na przemoc motywowaną uprzedzeniami?
- Czy nauczyciele i nauczycielki wdrażający rozwiązania promujące równość i różnorodność znajdują wsparcie u dyrekcji szkoły?

Ewaluacja szkoły pod względem równości płci:

- Czy szkoła stosuje autoewaluację z uwzględnieniem perspektywy równości płci?
- Czy szkoła monitoruje różne wskaźniki (osiągnięcia uczniów i uczennic, wyniki w nauce na poszczególnych przedmiotach, wybory zawodowe, aktywność dodatkowa) z uwzględnieniem kategorii płci?
- Czy szkoła stosuje monitoring aktów przemocy ze względu na płeć, tożsamość płciową i orientację psychoseksualną?
- Czy szkoła dokonuje okresowej ewaluacji działań mających na celu podniesienie standardów w zakresie równości płci?

REALIZACJA PODSTAWY PROGRAMOWEJ

Podręczniki szkolne, lektury i materiały dodatkowe:

- Jakim językiem pisane są podręczniki i treści uzupełniające – czy jest to język równościowy, wrażliwy na płeć?³
- Czy w podręcznikach pojawiają się postaci kobiece?
- W jakich rolach i w jakim kontekście pojawiają się postaci kobiece – czy występują w niestereotypowych rolach, jako osoby sprawcze, główne bohaterki?
- Czy postaci odzwierciedlają różnorodność społeczną – osoby o różnych, być może

³ „Język równościowy (włączający) jest propozycją zmiany dotychczasowego systemu języka używanego przez większość. Jego celem jest podkreślenie obecności w społeczeństwie osób i grup dotychczas niezauważanych czy marginalizowanych, a także włączanie perspektywy tych osób/grup” (za równość info), czyli np. podkreślanie obecności i dorobku kobiet, używanie żeńskich końcówek w sytuacji, gdy mówimy o różnorodnej grupie, etc.

krzyżujących się, tożsamościach?

- Czy nauczyciele i nauczycielki korzystają z materiałów uzupełniających brakujące perspektywy i postaci (np. kobiet), czy proponują lektury z bohaterami i bohaterkami niewpisującymi się w tradycyjne wzorce męskości i kobiecości?
- Czy nauczyciele i nauczycielki poddają treści podręczników i lektur krytycznej analizie pod kątem równości płci?

Zajęcia dodatkowe:

- Kto przede wszystkim korzysta z określonych zajęć dodatkowych – uczniowie czy uczennice?
- Czy na zajęciach dodatkowych następuje stereotypowy podział – np. dziewczynki chodzą na zajęcia artystyczne i humanistyczne, a chłopcy na sportowe i techniczne?
- Czy szkoła prowadzi działania na rzecz zachęcania uczniów i uczennic do korzystania z oferty zajęć dodatkowych wbrew stereotypom płciowym - np. promowanie programowania wśród dziewczyn i zajęć artystycznych wśród chłopców?
- Czy szkoła – projektując ofertę zajęć dodatkowych – bierze pod uwagę różnego rodzaju bariery związane z ich dostępnością oraz tożsamością płciową uczniów i uczennic?

Wyniki w nauce i wybory przedmiotowe:

- Czy szkoła monitoruje wyniki w nauce oraz wybory przedmiotowe uczniów i uczennic, biorąc pod uwagę kryterium płci?
- Czy szkoła prowadzi działania na rzecz wyrównania szans uczniów i uczennic uwzględniające wyniki ww. monitoringu?

Wybory zawodowe i edukacyjne:

- Czy szkoła zachęca uczniów i uczennice do rozwijania zainteresowań wbrew stereotypom płciowym - np. czy pokazuje mężczyzn i kobiety w niestereotypowych zawodach?
- Czy szkoła oraz nauczyciele i nauczycielki dokładają starań, aby komunikacja nt. zawodów wolna była od stereotypowych przekazów - np. mężczyźni jako asystenci, pielęgniarze, kobiety jako dyrektorki, lekarki itp.?
- Czy szkoła współpracuje ze szkołami wyższego szczebla i/lub instytucjami kształcenia zawodowego?
- Czy i jak szkoła prowadzi działania z zakresu doradztwa zawodowego?
- Czy szkoła pokazuje uczniom i uczennicom szerokie spektrum możliwości, jakie daje im rozwijanie zainteresowań z określonych przedmiotów, również wbrew stereotypowemu postrzeganiu niektórych zawodów czy zainteresowań?

Projekt jest współfinansowany przez Unię Europejską

FIZYCZNA PRZESTRZEŃ SZKOŁY

Infrastruktura:

- Czy wszyscy – uczniowie i uczennice – mają równy dostęp do obiektów sportowych i pracowni tematycznych?
- Przez kogo w praktyce najczęściej wykorzystywana jest sala gimnastyczna i boisko szkolne – również na przerwach i po lekcjach?
- Czy w szkole są toalety neutralne płciowo („dla wszystkich”), z których mogą korzystać osoby niebinarne i transpłciowe?
- Czy przestrzeń szkolna (np. toalety, szatnia) są wolne od przemocy i bezpieczne dla wszystkich?
- Czy w szkole są dostępne środki higieniczne (podpaski, tampony)?

Wystrój:

- Kto najczęściej – uczniowie czy uczennice – tworzy gazetki szkolne?
- Czy przestrzeń szkoły (w tym gazetki, mury) wolna jest od seksistowskich treści, obraźliwych napisów, etc.?
- Czy w przestrzeni szkoły (w gablotach, na gazetkach, na tablicach) jest miejsce dla kobiet i osób w większym stopniu narażonych na wykluczenie czy dyskryminację?

POSTAWY I RELACJE

Komunikacja:

- Czy w oficjalnej komunikacji szkoła używa równościowego języka (np. czy używa feminatywów⁴ na swojej stronie internetowej, Facebooku czy w komunikatach szkolnych)?
- Czy szkoła używa sformułowań „uczniowie i uczennice” oraz „nauczyciele i nauczycielki”?
- Czy szkoła stara się unikać zbiorczych określeń w rodzaju męskim (np. „zrobiliśmy”, „wymyśliliśmy”)?
- Czy nauczyciele i nauczycielki korygują/modyfikują stereotypowe treści podręczników?
- Czy szkoła oraz nauczyciele i nauczycielki sięgają po wypowiedzi eksperckie kobiet i osób z innych marginalizowanych grup, zwiększając w ten sposób ich widoczność?
- Czy i w jaki sposób szkoła dba o to, by język uczniów i uczennic oraz nauczycieli i nauczycielek wolny był od stereotypów i uprzedzeń (w tym seksizmu, homofobii)?
- Jak szkoła reaguje na seksistowskie, homofobiczne komentarze (uczniów i uczennic

⁴ Feminatywy – rzeczowniki w rodzaju żeńskim, np. „uczennice”, „nauczycielka”, „dyrektorka”.

lub nauczycieli i nauczycielek)?

Zwyczaje szkolne:

- Czy w szkole obowiązują różne standardy - opisane choćby w statucie szkoły - dotyczące ubioru i wyglądu uczniów i uczennic?
- Czy i jak w szkole obchodzone są święta – np. Dzień Kobiet, Dzień Dziewczynki, Dzień Chłopaka, Andrzejki, Walentyki? Czy obchodzenie tych świąt zakłada dzielenie społeczności szkolnej na świat męski i kobiecy? Czy zakłada binarny podział na płęć (na mężczyzn i kobiety) i heteronormę⁵ (np. chłopcy wysyłają miłosne kartki do dziewczyn)? Czy proponowane zabawy i/lub upominki są wolne od stereotypów płciowych?
- Jakie upominki i prezenty (np. na koniec roku szkolnego, z okazji określonych świąt, np. Dnia Dziecka) dostają uczniowie i uczennice? Czy nie ma różnicowania ze względu na płęć przy wyborze prezentów?
- Czy imprezy szkolne są przyjazne dla osób LGBT+⁶? Czy osoby LGBT+ czują się na nich komfortowo?
- Czy w szkole dochodzi do stereotypowego podziału ról i zadań na „chłopięce” i „dziewczęce”? Kto nosi ciężkie sprzęty, kto sprząta sale po/przed zajęciami, kto przygotowuje oprawę artystyczną wydarzeń, kto odpowiada za kwestie techniczne?

Przemoc ze względu na płęć⁷:

- Czy w szkole (lub poza szkołą, np. w Internecie) dochodzi do przemocy ze względu na płęć czy orientację seksualną (faktyczną bądź domniemaną)?
- Czy i jak szkoła, w tym nauczyciele i nauczycielki, reagują w takich sytuacjach?
- Czy szkoła, w tym nauczyciele i nauczycielki, wiedzą, jak należy postępować w przypadku przemocy ze względu na ww. przesłanki?
- Czy szkoła prowadzi działania na rzecz przeciwdziałania przemocy ze względu na płęć?

⁵ Kultura, w której zakłada się istnienie tylko dwóch płci – kobiecej i męskiej - oraz jednej, heteroseksualnej, orientacji; każda inna tożsamość płciowa czy orientacja psychoseksualna są pomijane, niezauważane, wykluczane. Heteronorma zakłada również, że jedynym właściwym (i tzw. „naturalnym”) związkiem jest związek kobiety z mężczyzną.

⁶ Skrót LGBT - połączenie angielskich słów: Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender. Jest to zatem zbiorcze określenie na: lesbijki, gejów, osoby biseksualne i transpłciowe. Dodawanie kolejnych podgrup do głównego nurtu LGBT (np. osób interpłciowych, queer, aseksualnych) skutkowało utworzeniem skrótu LGBT+, który ma dotyczyć wszystkich osób należących do tej społeczności.

⁷ Przemoc ze względu na płęć rozumiana szeroko, jako gender-based violence, czyli przemoc ze względu na tożsamość płciową i orientację psychoseksualną to przemoc motywowana stereotypami płciowymi i uprzedzeniami, świadome, intencjonalne i krzywdzące zachowanie, które jest nadużyciem albo wykorzystaniem przewagi jednej osoby nad drugą z powodu jej przynależności lub identyfikowania się z daną płcią (za Iwoną Chmurą-Rutkowską)

Sytuacja rodzinna:

- Czy szkoła jest przyjazna rodzinom, w którym opiekę nad dzieckiem sprawują osoby tej samej płci lub jedna osoba?
- Czy szkoła równo traktuje osoby sprawujące opiekę nad dzieckiem?
- Czy proponowane przez szkołę działania dla uczniów i uczennic oraz ich rodzin uwzględniają potrzeby rodzin, w których opiekę nad dzieckiem sprawują osoby tej samej płci⁸?
- Czy rodziny są angażowane w działania mające na celu przełamania stereotypów płciowych – np. na rzecz promocji dziewczyn w naukach ścisłych czy sporcie?

Osoby LGBT+:

- Czy osoby LGBT+ czują się czy w szkole bezpiecznie i dobrze?
- Czy szkoła prezentuje się jako miejsce otwarte i wspierające osoby LGBT+? W jaki sposób?
- Czy szkoła uwzględnia potrzeby osób niebinarnych – czy np. mogą używać wybranego imienia lub korzystać z preferowanej toalety?
- Czy kadra pedagogiczna i dyrekcja mają wiedzę nt. orientacji psychoseksualnej i tożsamości płciowej? Z jakich źródeł ją czerpią?
- Czy kadra pedagogiczna i dyrekcja są otwarte na różnorodność, akceptujące i wspierające osoby LGBT+?
- Czy kadra pedagogiczna i dyrekcja podnosi swoje kompetencje i wiedzę nt. orientacji psychoseksualnej i tożsamości płciowej?

RELACJE ZE ŚWIATEM ZEWNĘTRZNYM

Współpraca z organizacjami pozarządowymi:

- Czy w szkole organizowane są akcje społeczne na rzecz równości płci?
- Czy szkoła współpracuje z organizacjami pozarządowymi, w tym organizacjami zajmującym się równością płci, wspieraniem różnorodności, edukacją antydyskryminacyjną?
- Czy i jak szkoła odpowiada na oferty organizacji pozarządowych dotyczące zajęć antydyskryminacyjnych?
- Czy szkoła promuje wśród nauczycieli i nauczycielek materiały opracowane przez organizacje pozarządowe zajmujące się równością płci?
- Czy szkoła zachęca nauczycieli i nauczycielki do podnoszenia swoich kompetencji w zakresie wspierania równości płci w szkole, np. poprzez udział w szkoleniach i kursach?

⁸ Nazywane często tęczowymi rodzinami

PRZYKŁADY INICJATYW NA RZECZ WPROWADZANIA WYSOKICH STANDARDÓW RÓWNOŚCI PŁCI W SZKOŁACH:

Poniżej opisujemy przykłady dobrych praktyk w zakresie wspierania równości płci w szkole. Są to bardzo różnorodne działania – czasami konkretne, opracowane już pomysły, czasami wydarzenia, które mogą posłużyć jako inspiracje dla innych placówek, innym razem są to raczej strategie i metody pracy służące podnoszeniu standardów równości płci.

1. Dzień solidarności i widoczności osób LGBT+, czyli Tęczowy Piątek,
2. Analiza genderowa lektur szkolnych, czyli Równia Literacka,
3. Przekonana i oczekiwania względem uczniów i uczennic, czyli demaskowanie ukrytego programu,
4. Większa widoczność i odpowiedzialność, czyli dziewczyny w roli ekspertek,
5. Wzory do naśladowania, czyli kobiety i mężczyźni w niestereotypowych zawodach,
6. Odpowiedź na niską aktywność, czyli innowacje w nauczaniu,
7. Krytyczne korzystanie z podręczników, czyli „Gender w podręcznikach szkolnych”,
8. Dziewczyny na boiska, czyli międzyszkolny turniej piłkarski dla uczennic,
9. Zapobieganie przemocy, czyli regularne przesadzanie uczniów i uczennic w ławkach,
10. Wzmacnianie dziewczyn, czyli Dziewczyny mierzą wysoko,
11. Transpłciowa młodzież w polskiej szkole – jak ją wspierać?,
12. Ranking Szkół Przyjaznych Uczniom i Uczennicom LGBTQ+,
13. Solidarność z kolegami i koleżankami LGBT+, czyli Studniówka Równości,
14. Przeciwdziałanie przemocy i mowie nienawiści, czyli warsztaty antyprzemocowe dla chłopców i dla dziewczyn,
15. Szkolne święta inaczej, czyli Międzynarodowy Dzień Dziewczynki,
16. Różne zasady dotyczące wyglądu i ubioru uczniów i uczennic, czyli rewizja statutu,
17. Jak mówić, czyli feminatywy i język wrażliwy na płęć.

Projekt jest współfinansowany przez Unię Europejską

NAZWA I TEMAT INICJATYWY	1. DZIEŃ SOLIDARNOŚCI I WIDOCZNOŚCI OSÓB LGBT+, CZYLI TĘCZOWY PIĄTEK
JAKIEGO OBSZARU DOTYCZY INICJATYWA?	POSTAWY I RELACJE RELACJE ZE ŚWIATEM ZEWNĘTRZNYM
KTO STOI ZA TYM POMYSŁEM?	Kampania Przeciw Homofobii (KPH)
NA JAKI PROBLEM/POTRZEBĘ ODPOWIADA TA INICJATYWA?	<p>Wg raportu "Sytuacja społeczna osób LGBT⁹ w Polsce", aż 1/4 młodzieży LGBT⁹ miało doświadczyć przemocy w szkole, przede wszystkim ze strony kolegów i koleżanek - najczęściej w formie agresji słownej, mowy nienawiści, ośmieszania, poniżania czy rozpowszechniania nieprawdziwych informacji. Ponad 70% młodzieży LGBT⁹ czuło, że musi ukrywać swoją tożsamość i/lub orientację w szkole. To szkoła jest najczęściej wskazywanym miejscem, w którym dochodzi do przemocy motywowanej homofobią. Jednocześnie młode osoby LGBT⁹ doświadczają stresu i lęku, samotności i wykluczenia, co prowadzi do obniżenia poczucia własnej wartości, występowania stanów depresyjnych, nerwic, depresji i prób samobójczych (70%), do unikania szkoły i obniżenia wyników w nauce. Dlatego tak ważnym elementem wpływającym na samopoczucie i możliwości edukacyjne młodzieży LGBT⁹ jest akceptacja i wsparcie – ze strony rodziny i środowiska szkolnego.¹⁰</p>
NA CZYM POLEGA? JAK MOGĘ TO ZREALIZOWAĆ LUB WYKORZYSTAĆ W SZKOLE?	<p>Tęczowy Piątek to zainicjowana przez Kampanię Przeciw Homofobii (organizację pozarządową) cykliczna, ogólnopolska akcja szkolna odbywająca się raz w roku - w ostatni piątek października. Pomysł organizacji Tęczowego Piątku narodził się z chęci pokazania społeczności szkolnej, a w szczególności młodzieży LGBT+, że szkoła to miejsce, gdzie wszyscy powinni być otoczeni szacunkiem i opieką. Inicjatywa jest okazją do pokazania, że każdy uczeń i każda uczennica, niezależnie od swojej orientacji psychoseksualnej czy tożsamości płciowej, może czuć się w szkole bezpiecznie, liczyć na wsparcie ze strony społeczności szkolnej i z</p>

⁹ Skrót LGBT⁹ - połączenie angielskich słów: Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, Asexual, czyli zbiorcze określenie na: lesbijki, gejów, osoby biseksualne, transpłciowe i aseksualne.

¹⁰ „Sytuacja społeczna osób LGBT⁹ w Polsce”, red. Magdalena Świder i Mikołaj Winiewski, wyd. Kampania Przeciw Homofobii, Warszawa 2017, s. 128-133

przyjemnością przychodzić do szkoły.

O tym, czy i jak będzie wyglądał Tęczowy Piątek, decyduje nauczyciel lub nauczycielka wraz z uczniami i uczennicami. Pierwszym krokiem, aby zorganizować Tęczowy Piątek w szkole, jest kontakt z Kampanią Przeciw Homofobii i wypełnienie formularza ze zgłoszeniem na stronie KPH.

Jak może przebiegać taki dzień? Każdy, kto zgłosi swoją szkołę do udziału w Tęczowym Piątku dostaje zestaw bezpłatnych materiałów, które może tego dnia dystrybuować w szkole: plakaty, przypinki sojusznicze, broszury informacyjne (m.in. [„Młodzież LGBTQ¹¹ w mojej szkole może na mnie liczyć! Przewodnik dla nauczycieli i nauczycielek”](#)). Scenariusz Tęczowego Piątku opracowywany jest przez nauczycieli i nauczycielki czy uczniów i uczennice we własnym zakresie, natomiast te materiały mogą posłużyć jako inspiracja do przeprowadzenia zajęć. W ramach Tęczowego Piątku można m.in.:

- Przygotować kampanię informacyjną o prawach osób LGBT+,
- Przygotować gazetkę szkolną o idei Tęczowego Piątku i/lub osobach LGBT+,
- Zorganizować pokaz filmu z dyskusją,
- Zorganizować zbiórkę na rzecz organizacji pozarządowej wspierającej młodzież LGBT+,
- Zaprosić do szkoły organizację pozarządową, która poprowadzi warsztaty równościowe,
- Nosić solidarnościowe przypinki i udekorować szkołę solidarnościowymi naklejkami i plakatami,
- Przygotować tęczy poczęstunek.

KPH stworzyła krótkie podsumowanie Tęczowego Piątku z 2019 r. Na korytarzach szkół, które wzięły udział w akcji, pojawiły się plakaty informujące m.in. o tym, gdzie osoby LGBT+ mogą szukać wsparcia, rozmawiano o różnorodności, równości, tolerancji, akceptacji, organizowano tęcze zajęcia artystyczne. To wszystko

¹¹ Skrót LGBTQA - połączenie angielskich słów: Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, Queer, czyli zbiorcze określenie na: lesbijki, gejów, osoby biseksualne, transpłciowe i queer. Termin „queer” oznacza osoby niedefiniujące się kategoriami: heteroseksualny/a, homoseksualny/a, czy biseksualny/a lub transseksualny/a, a także w kategoriach kobiecości i męskości. To w praktyce oznacza osoby przekraczające czy kontestujące istniejące normy seksualności, wyglądu, płci.

	<p>odbywało się przy wsparciu nauczycieli i nauczycielek oraz dyrekcji.¹² „Nasza szkoła pamięta nie tylko o wybitnych postaciach z przeszłości, ale również o żywych zwykłych ludziach, którym nie zawsze jest w życiu łatwo” – mówił Marcin Konrad Jaroszewski, dyrektor warszawskiego XXX LO. „Uczniowie postanowili zorganizować pogadankę o tolerancji wobec osób LGBT i specjalne stoiska na korytarzu, więc ich wsparłem. (...)”¹³ Wszelkie wątpliwości rozwieją na pewno najczęściej zadawane pytania i odpowiedzi dostępne na stronie KPH.</p>
<p>ŹRÓDŁO</p>	<p>https://kph.org.pl/zorganizuj-teczowy-piatek-w-swojej-szkole/</p>

¹² <https://kph.org.pl/teczowy-piatek-sprawdzamy-jak-bylo-czyli-podsumowanie-akcji/>

¹³ <https://tvn24.pl/wiadomosci-z-kraju,3/teczowy-piatek-w-polskich-szkolach,980401.html>

NAZWA I TEMAT INICJATYWY	2. ANALIZA GENDEROWA LEKTUR SZKOLNYCH, CZYLI RÓWNIA LITERACKA¹⁴
JAKIEGO OBSZARU DOTYCZY INICJATYWA?	REALIZACJA PODSTAWY PROGRAMOWEJ
KTO STOI ZA TYM POMYSŁEM?	Fundacja Punkt Widzenia
NA JAKI PROBLEM/POTRZEBĘ ODPOWIADA TA INICJATYWA?	<p>Lektury szkolne pełnią kluczową rolę w procesie socjalizacji płciowej oraz w procesie przeciwdziałania dyskryminacji ze względu na płeć – to jeden z głównych wniosków z raportu Fundacji Punkt Widzenia. Autorki i autorzy projektu szukali odpowiedzi na kilka pytań:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jaki wizerunek kobiet i dziewczyn oraz mężczyzn i chłopców przedstawiają lektury szkolne? • Czy tradycyjne lektury szkolne wpływają na powielanie i kształtowanie stereotypów płciowych? • Czy i jak przekraczane są stereotypowe normy męskości i kobiecości? • Jak prezentowane wizerunki wpływają na uczennice i uczniów? Jaki wizerunek osobowy podziwiają uczennice i uczniowie? Kogo chcą naśladować? <p>Jednakże przekaz, który płynie z lektur, pozostawiony bez komentarza, może być niebezpieczny. Jaki to przekaz? Otóż okazuje się, że najbardziej pożądanymi i cenionymi cechami u dziewczyn i kobiet są uległość, delikatność, piękny wygląd, natomiast u chłopców i mężczyzn – odwaga, brawura, porywczosć, nieokazywanie emocji, skłonność do przemocy, w tym przemocy seksualnej. Niepokojące są cztery elementy powszechnie występujące w analizowanych lekturach:</p> <ul style="list-style-type: none"> • legitymizacja i podziw dla męskiej przemocy i

¹⁴ Analiza genderowa (analiza pod kątem płci) – krytyczna analiza treści pod kątem prezentowanych i promowanych w nich wzorców i idei dotyczących kobiecości, męskości oraz relacji między dziewczynkami/kobietami i chłopcami/mężczyznami (np. analiza podręczników albo lektur szkolnych). Analiza genderowa może dotyczyć również wybranego problemu lub obszaru tematycznego (np. użytkowanie infrastruktury szkolnej przez uczniów i uczennice), a jej celem jest zbadanie położenia kobiet i mężczyzn oraz dziewcząt i chłopców oraz ujawnienie różnic między nimi, a następnie analiza tych różnic z uwzględnieniem norm i ról proponowanych czy narzucanych kobietom i mężczyznom w danej kulturze (za równość.info).

okrucieństwa,

- demonizowanie bohaterek odbiegających od stereotypu uległej i delikatnej kobiety,
- represjonowanie i piętnowanie bohaterów prezentujących cechy i zachowania niezgodne z kulturowymi wzorcami męskości i kobiecości,
- prezentowanie podrzędności i posłuszeństwa jako najbardziej pożądanых cech kobiet.

Z jakimi bohaterami literackimi (chłopcami i mężczyznami) spotyka się zatem młodzież w szkole? Otóż chłopcy już niemal od urodzenia, jako dzieci, zachowują się „po męsku” - są aktywni, odważni, heroiczni, nie okazują emocji takich jak smutek czy strach. To oni inicjują zbliżenia z dziewczynami czy kobietami, ratują je z opresji. Ich życie jest ciekawe, pełne przygód, oparte na rywalizacji i udowadnianiu innym swojej wartości i męskości. W młodości przechodzą często okres buntu, by potem, jako ojcowie, ponosili odpowiedzialność za zapewnienie rodzinie bytu i bezpieczeństwa.

Jakie natomiast bohaterki literackie (dziewczyny i kobiety) dominują w lekturach szkolnych? Najczęściej są to postaci drugoplanowe – zwykle przedstawiane jako bierne, posłuszne, poświęcające się dla kogoś, ofiarne. Potrzebują męskiej pomocy – ratunku i opieki. Ich wygląd jest ważny i poddawany nieustannej ocenie. Nieliczne bohaterki pierwszoplanowe owszem, przełamują stereotypy – najczęściej jako „chłopczyce” – ale tylko do momentu zakochania. Jako matki są odpowiedzialne przede wszystkim za obowiązki domowe i za wychowywanie dzieci. Bohaterki silne i posiadające władzę są prezentowane jako egoistyczne i jednoznacznie złe.

Co ciekawe, w badaniu Fundacji Punkt Widzenia 54% uczennic i 100% uczniów jako swoich ulubionych bohaterów literackich wskazało postaci męskie. Chłopcy podziwiają bohaterów silnych, zdecydowanych, zbuntowanych, niezależnych, często agresywnych. Uczennice podziwiają bohaterki przekraczające stereotypy płciowe - przeżywające przygody, odważne, inteligentne, niezależne, ale również – w mniejszym stopniu - te wpisujące się w stereotyp, tj. zdolne do najwyższych poświęceń, delikatne, skromne, wrażliwe.

Świat lektur szkolnych jest czarno-biały, postaci doskonale

	<p>wpisują się w stereotypy płciowe i rzadko kiedy postępują na przekór im. „Zarazem do oceny zachowania bohaterów i bohaterek stosuje się podwójne standardy. Lektury uczą, że płeć jest czynnikiem, który ogranicza możliwość życiowych wyborów. Dziewczynki wzrastają w poczuciu bycia gorszymi i widzą siebie jedynie w tradycyjnych rolach i w kontekście rodziny. Bezkonfliktowi i uczuciowi chłopcy nie znajdują bohaterów, z którymi mogą się identyfikować. Lektury szkolne pełne są uogólnień, które uniemożliwiają niuansowanie rzeczywistości i skutkują internalizacją oczekiwań „typowych” dla danej płci. (...) Umiejętność odnalezienia się we współczesnym świecie wymaga przekraczania stereotypów oraz szukania porozumienia ponad płcią, a nie podsycanie antagonizmów. Postępowe lektury powinny być przewodnikiem na drodze do dorosłości. Dorastającym dziewczętom w procesie budowania tożsamości i identyfikacji potrzebne są kobiece autorytety, tak rażąco nieobecne w lekturach szkolnych. (...) Potrzeba nam historii o silnych, zaradnych i asertywnych postaciach kobiecych oraz wrażliwych, niedominujących, troskliwych bohaterach męskich. Tylko takie faktycznie odzwierciedlają rzeczywistość i promują niezbędną nam wszystkim równość.”¹⁵ – pisze jedna z autorek raportu.</p>
<p>NA CZYM POLEGA? JAK MOGĘ TO ZREALIZOWAĆ LUB WYKORZYSTAĆ W SZKOLE?</p>	<p>Projekt Równia Literacka bierze na warsztat problem stereotypów płciowych w lekturach obowiązkowych czytanych i omawianych na lekcjach języka polskiego w szkole podstawowej. W ramach projektu dokonano analizy jakościowej lektur obowiązkowych oraz wybranych lektur alternatywnych, na której to podstawie przygotowano raport z analizy treści kanonu lektur dla szkoły podstawowej (i ówczesnego gimnazjum). Autorki i autorzy pokazują, dlaczego odczytywanie lektur szkolnych z perspektywy równości płci ma fundamentalne znaczenie dla przełamania tradycyjnych ról społeczno-kulturowych. Jego celem jest uwrażliwienie nauczycieli i nauczycielek, dyrekcji oraz organów nadzoru oświaty na kwestię (nie)równości płci i stereotypów płciowych ograniczających możliwości rozwoju</p>

¹⁵ „Mężczyźni są z Marsa, kobiety z Wenus, a lektury z księżycy, czyli obraz świata według szkolnego kanonu”, Liliana Religa [w:] „Męskość i kobiecość w lekturach szkolnych”, red. Robert Rient, Ewelina Seklecka, Mateusz Walczak, Anna Walicka, Edyta Zierkiewicz, wyd. Fundacja Punkt Widzenia, Wrocław 2014, s. 12

	<p>uczniów i uczennic, a także wprowadzenie do treści nauczania perspektywy gender.</p> <p>Jak można w praktyce wykorzystać wyniki raportu na lekcjach?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Listę lektur alternatywnych, prezentujących wzorce kobiecości i męskości wolne od stereotypów płciowych (wśród nich „Igrzyska śmierci” S. Collins czy „Córka czarownicy” D. Terakowskiej), • Scenariusze lekcji opartych na lekturach obowiązkowych i dodatkowych, które uwzględnią perspektywę gender i zachęcają do krytycznej analizy genderowej treści lektur. <p>Analiza lektur szkolnych oraz proponowane scenariusze lekcji i lektury alternatywne pozwalają „wyjść poza kanoniczne, płciowo, narodowościowo, klasowo czy seksualnie spolaryzowane interpretacje lektur szkolnych, jak też poza same teksty – zobaczyć je w kontekście zjawisk społecznych i kulturowych epoki, w których powstały, poglądów i pozycji autorów/autorek.”¹⁶</p> <p>Zadanie: Spróbuj samodzielnie dokonać analizy genderowej (analizy pod kątem płci) wybranej lektury szkolnej – może to być lektura, którą zamierzacie omawiać z klasą w najbliższym czasie. Zapoznaj się wcześniej z raportem i spróbuj znaleźć odpowiedzi na ww. pytania.</p>
<p>ŹRÓDŁO</p>	<p>http://www.punktwidzenia.org.pl/rownia-literacka/</p>

¹⁶ „Perspektywa gender, czyli szkoła krytycznego myślenia”, Agnieszka Mrozik [w:] „Męskość i kobiecość w lekturach szkolnych”, red. Robert Rient, Ewelina Seklecka, Mateusz Walczak, Anna Walicka, Edyta Zierkiewicz, wyd. Fundacja Punkt Widzenia, Wrocław 2014, s. 14

<p>NAZWA I TEMAT INICJATYWY</p>	<p>3. PRZEKONANA I OCZEKIWANIA WZGLĘDEM UCZNIÓW I UCZENNIC, CZYLI DEMASKOWANIE UKRYTEGO PROGRAMU</p>
<p>JAKIEGO OBSZARU DOTYCZY INICJATYWA?</p>	<p>POSTAWY I RELACJE</p>
<p>KTO STOI ZA TYM POMYSŁEM?</p>	<p>Opracowanie własne</p>
<p>NA JAKI PROBLEM/POTRZEBĘ ODPOWIADA TA INICJATYWA?</p>	<p>Komunikacja nauczycieli i nauczycielek może być elementem tzw. ukrytego programu, czyli treści spoza oficjalnego programu nauczania. Ukryty program obejmuje sposób postrzegania świata przez nauczycieli i nauczycielki, sposób oceniania, metody pracy na lekcjach, podejście do uczniów i uczennic, styl prowadzenia zajęć, ale również stereotypy płciowe i uprzedzenia. W jaki sposób mogą się one przejawiać w języku lub zachowaniu nauczycieli i nauczycielek? Badania pokazują, że nauczyciele i nauczycielki¹⁷:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Częściej kierują swoje wypowiedzi do określonej grupy – do chłopców lub dziewczyn – w zależności od tego, czy przedmiot jest stereotypowo uznawany za „męski” lub „kobięcy”; • Poświęcają chłopcom więcej czasu, np. udzielają im bardziej wyczerpujących wskazówek, szczegółowo odpowiadają na pytania; • Przydzielają uczniom i uczennicom zadania w stereotypowy sposób, wg płci, np. chłopcy zajmują się kwestiami technicznymi, naprawą sprzętów, a dziewczynki – wizualną stroną projektów, ścieraniem tablicy, etc.; • Używają stereotypowych przykładów, mówiąc o zawodach czy rolach społecznych, np. mężczyzna jest lekarzem, kobieta - pielęgniarką; mężczyzna jest prezesem, kobieta – sekretarką; • Mają inne wymagania względem chłopców, a inne względem dziewczyn, np. od dziewczyn oczekuje się, że ich prace będą

¹⁷ “On The Origins of Gender Human Capital Gaps: Short and Long Term Consequences of Teachers’ Stereotypical Biases, National Bureau of Economic Research”, Victor Lavy, Edith Sand, University of Warwick, 2015: <http://www.nber.org/papers/w20909>.

	<p>bardziej staranne i dopracowane;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Inaczej interpretują osiągnięcia i wyniki w nauce chłopców i dziewczyn, np. sukcesy dziewczyn są przypisywane ich ciężkiej pracy i pilności, a chłopców – ich zdolnościami i talentami; • Inaczej oceniają zachowanie chłopców i dziewczyn, np. zakładają, że dziewczyny będą „grzeczne” i bardziej dojrzałe, podczas gdy chłopcom dają większe przyzwolenie do łamania norm; • Dzielą uczniów i uczennice na grupy wg płci, przypisując im stereotypowe zadania lub antagonizując grupy.¹⁸ <p>Właśnie w ten sposób, traktując uczniów i uczennice – być może nieświadomie - zgodnie ze swoimi oczekiwaniami i przekonaniami związanymi z płcią kulturową, nauczyciele i nauczycielki de facto sami i same przyczyniają się do utrwalania do stereotypowych zachowań czy zainteresowań wśród uczniów i uczennic.</p>
<p>NA CZYM POLEGA? JAK MOGĘ TO ZREALIZOWAĆ LUB WYKORZYSTAĆ W SZKOLE?</p>	<p>Warto przyjrzeć się krytycznie swojemu nauczaniu i podejściu do uczniów i uczennic:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Czy kierujesz swoje wypowiedzi do wszystkich, tj. do chłopców i dziewczyn? Jeśli nie, do kogo zwracasz się częściej? • Ile czasu poświęcasz uczniom, a ile uczennicom? Czy którejs z tych grup poświęcasz więcej czasu, a innej mniej? Komu odpowiadasz bardziej wyczerpująco na pytania i dłużej tłumaczysz zadania? • Czy kierujesz komunikaty bezpośrednio do osób, które są mniej aktywne, rzadziej się zgłaszają z własnej inicjatywy? • Czy przydzielając uczniom i uczennicom zadania, stosujesz kryterium płci? Jeśli tak, to czy robisz to w stereotypowy sposób (np. dziewczyny mają przygotować gazetkę albo pościerać tablicę, a chłopcy – naprawić sprzęt albo przynieść ciężkie pomoce)? A może stosujesz podziały na przekór stereotypom (np. chłopcy sprzątajają salę, dziewczynki przygotowują sprzęt)?

¹⁸ „Zaklinanie świata, czyli kurczowe trzymanie się starych schematów socjalizacyjnych wbrew zmieniającym się warunkom społeczno-kulturowym”, Anna Łysak, Edyta Zierkiewicz [w:] „Męskość i kobiecość w lekturach szkolnych”, red. Robert Rient, Ewelina Seklecka, Mateusz Walczak, Anna Walicka, Edyta Zierkiewicz, wyd. Fundacja Punkt Widzenia, Wrocław 2014, s. 6-8

	<ul style="list-style-type: none"> • Czy Twoje wymagania różnią się w zależności od płci uczniów? Czy raczej wymagasz tego samego (staranności, dokładności, etc.) od wszystkich? • Czy i jak oceniasz uczniów i uczennice o podobnych zainteresowaniach i umiejętnościach w zależności od ich płci? Jak formułujesz (głośno lub w myślach) te oceny? • Dzięki czemu wg Ciebie uczniowie i uczennice odnoszą sukcesy w nauce (zdolnościom, ciężkiej pracy, etc.)? Czy inaczej interpretujesz osiągnięcia i wyniki w nauce chłopców i dziewczyn? • Czym tłumaczysz porażki i niepowodzenia uczniów i uczennic (brakiem zdolności, niewystarczającą pracą, niestarannością, etc.)? • Jak oceniasz zachowanie chłopców i dziewczyn? Czy zakładasz, że jedna z grup jest lub powinna być bardziej dojrzała i współpracująca, niż druga? • Czy Twój stosunek do chłopców i dziewczyn jest podobny? Czy masz wrażenie, że jedną grupę traktujesz bardziej protekcyjnie, pobłażliwie, a w stosunku do drugiej jesteś bardziej wymagająca/wymagający? • Czy pozwalasz sobie na żarty związane z płcią uczennic lub uczniów? • Ile czasu na Twoich lekcjach zabierają wypowiedzi dziewczyn, a ile chłopców? <p>Zadanie: Nagraj siebie podczas prowadzenia lekcji - zrób to 2-3 razy. Następnie w domu, biorąc pod uwagę ww. pytania, przeanalizuj materiał wideo pod kątem swojego zachowania wobec uczniów i uczennic oraz języka, którego używasz. Do wspólnej analizy możesz również zaprosić koleżankę lub kolegę z pokoju nauczycielskiego. Jeśli nie jesteś w stanie, nie możesz lub nie chcesz nagrać wideo: 1) poproś o superwizję koleżeńską i wspólnie przeanalizujcie Twoją komunikację w klasie i zachowanie wobec chłopców i dziewczyn na lekcjach, 2) postaraj się uważnie obserwować siebie, swoje zachowanie i wypowiedzi na lekcjach i samodzielnie dokonaj autoewaluacji po zajęciach.</p>
<p>ŹRÓDŁO</p>	<p>https://globalna.ceo.org.pl/sites/globalna.ceo.org.pl/files/wns_prze_wodnik_nauczycielki.pdf</p>

NAZWA I TEMAT INICJATYWY	4. WIĘKSZA WIDOCZNOŚĆ I ODPOWIEDZIALNOŚĆ, CZYLI DZIEWCZyny W ROLI EKSPERTEK
JAKIEGO OBSZARU DOTYCZY INICJATYWA?	REALIZACJA PODSTAWY PROGRAMOWEJ
KTO STOI ZA TYM POMYSŁEM?	Opracowanie własne
NA JAKI PROBLEM/POTRZEBĘ ODPOWIADA TA INICJATYWA?	<p>Z rozmów z nauczycielami i nauczycielkami wynika, że dziewczyny, zwłaszcza w starszych klasach, rzadziej zabierają głos na lekcjach, rzadziej biorą udział w dyskusji na forum klasy. Ta sytuacja często dotyczy przedmiotów ścisłych, ale nie tylko. Ten spadek aktywności i niechęć przed publicznymi wystąpieniami wynika z niskiej pewności siebie i zaniżonej samooceny. Dziewczyny nie wierzą w siebie, ale... niekoniecznie wierzy w nie także ich otoczenie – nauczyciele i nauczycielki, rodzice, rówieśnicy i rówieśnice. Otoczenie raczej utwierdza je w przekonaniu, że nie powinny mierzyć zbyt wysoko.</p> <p>Nauczyciele i nauczycielki wspominają, że lekcje informatyki, fizyki czy matematyki są zdominowane przez chłopców – to oni uczestniczą w dyskusji, podczas gdy dziewczyny częściej milczą. Na dodatkowe zajęcia (dla wszystkich) zapisują się głównie chłopcy, a dziewczyny, poza wyraźnymi zaleceniami, wcale nie uczęszczają na takie warsztaty.</p> <p>Dlatego warto zadbać o stworzenie bezpiecznej atmosfery i sprzyjających warunków do pracy i nauki – bezpiecznej, czyli nieoceniającej, nastawionej na współpracę, współdziałanie, rozwiązywanie problemów. Takie zajęcia niekoniecznie są nastawione na rezultat, a raczej na proces. Warto na nich położyć szczególny nacisk na kształtowanie umiejętności swobodnego wyrażania uczuć i opinii, współpracę w grupie, pokazywanie różnorodności możliwości, m. in. poprzez przykłady kobiet, które odniosły sukces w różnych dziedzinach, zachęcanie do podejmowania wyzwań, do niezależnego myślenia, wytrwałości, odwagi, celebrowanie sukcesów i porażek, zwiększanie widoczność dziewczyn i efektów jej pracy w środowisku szkolnym.</p>

**NA CZYM POLEGA?
JAK MOGĘ TO
ZREALIZOWAĆ LUB
WYKORZYSTAĆ W
SZKOLE?**

Zachęcamy do organizowania dodatkowych zajęć tylko dla dziewczyn i promowania dziewczyn w roli ekspertek. Dlaczego? Podczas takich wydarzeń (np. na targach nauki, na pikniku szkolnym, podczas akademii, przed spotkaniem rodziców) mogą one zaprezentować szerszej publiczności to, co udało im się osiągnąć albo nad czym pracują. Mają unikatową wiedzę, którą dzielą się z innymi. Zajęcia, które są skierowane wyłącznie do nich i zaprojektowane specjalnie dla nich, mogą być dla nich zdecydowanie bardziej atrakcyjne.¹⁹ Na takich spotkaniach czują się bezpiecznie, są w otoczeniu swoich koleżanek, a udział w nich sprawia dziewczynom dużo frajdy. W takiej grupie (jednorodnej pod względem płci, a nie mieszanej) dziewczyny uczą się kształtować zdrowe i wspierające relacje z innymi dziewczynami. Czego jeszcze uczą się dziewczyny podczas takich zajęć? Przede wszystkim innowacyjności, wychodzenia poza utarte ramy, przełamywania i odrzucania stereotypów, chęci odkrywania, szukania nowych rozwiązań, rozwiązywania problemów, formułowania pytań i poszukiwania odpowiedzi, zabierania głowy w dyskusji, krytycznego myślenia, odwagi w przekraczaniu granic i podejmowaniu trudu. Odzyskują sprawczość, siłę, zaufanie do swoich wyborów i kompetencji.

Nikola Cichocka, nauczycielka fizyki, zorganizowała w szkole dziewczyński dzień Zero Waste. Podczas tego dnia dziewczyny z klas 7. i 8. Wystąpiły w roli ekspertek i badaczek. Dziewczyny sprawdziły, ile plastikowych kubeczków codziennie zużywa i wyrzuca się w szkole, policzyły, ile potrzeba energii, aby je zutylizować, opowiadały uczniom i uczennicom z młodszych klas o systemie segregacji śmieci w Warszawie oraz o Globalnym Południu w kontekście eksportu tam śmieci.

The Mother-Daughter Sleepover Engineering Event²⁰ to dwudniowe wydarzenie organizowane przez Amazing Girls Science, podczas którego uczennice z klas III–VII pracują mogą pracować ze swoimi matkami lub mentorkami nad rozwiązywaniem problemów technicznych. Dziewczyny angażują

¹⁹ This is what STEM looks like!, The Women's Foundation of Colorado, 2018, przewodnik dla rodziców, opiekunów i opiekunek, nauczycieli i nauczycielek, edukatorów i edukatorek, na temat tego, jak zachęcać i inspirować dziewczyny w różnym wieku do rozwijania zainteresowań naukami ścisłymi (w języku angielskim): https://www.wfco.org/file/WFCO-STEM-Guide_complete.pdf

²⁰ <http://www.amazinggirlsscience.com/programs/mother-and-daughter-science-fest/>.

matki do działania i wyposażają je w niezbędne narzędzia, które potem mogą być wykorzystywane w domu podczas np. wspólnych eksperymentów. Celem warsztatów jest przekonanie dziewczyn (oraz ich matek) do tego, że mogą być nie tylko biernymi użytkowniczkami nowych technologii, ale także projektantkami i twórczyniami, które proponują nowe rozwiązania.

Zachęcamy do organizowania wydarzeń wewnętrznych, przeznaczonych dla społeczności szkolnej, jak i otwartych, prezentujących dziewczynki w roli ekspertek lokalnej społeczności i rodzicom. To mogą być pokazy sportowe, pikniki naukowe, spacer z dziewczynami jako przewodniczkami, tydzień tematyczny.

Zadanie: Przygotuj z Twoją klasą dzień tematyczny (targi, piknik, pokaz, turniej), w którym to dziewczyny wysąpią w roli ekspertek i innowatorek. Możesz zainspirować się wspomnianymi wyżej przykładami lub przygotować zupełnie inne wydarzenie, tematycznie związane z przedmiotem, którego nauczasz.

NAZWA I TEMAT INICJATYWY	5. WZORY DO NAŚLADOWANIA, CZYLI KOBIECY I MĘŻCZYŹNI W NIESTEREOTYPOWYCH ZAWODACH
JAKIEGO OBSZARU DOTYCZY INICJATYWA?	REALIZACJA PODSTAWY PROGRAMOWEJ RELACJE ZE ŚWIATEM ZEWNĘTRZNYM
KTO STOI ZA TYM POMYSŁEM?	Opracowanie własne
NA JAKI PROBLEM/POTRZEBĘ ODPOWIADA TA INICJATYWA?	<p>Wciąż w wielu obszarach istnieje silny podział na zainteresowania czy zawody zdominowane przez kobiety lub mężczyzn. Podział ten wynika z wzorców społeczno-kulturowych - od dziecka jesteśmy bowiem socjalizowani i socjalizowane do pewnych ról społecznych²¹: kobiety i mężczyźni, dziewczyny i chłopcy. Te role wynikają m. in. z różnych społecznych oczekiwań wobec kobiet i mężczyzn, różnych wyobrażeń nt. męskości i kobiecości, różnej dostępności do zasobów. Kobiety kojarzone są ze sferą opiekuńczą, służbą zdrowia, działalnością społeczną, prowadzeniem gospodarstw domowych. Mężczyźni natomiast z zarządzaniem, techniką, sportem. Mężczyźni rzadziej opiekują się dziećmi czy osobami z niepełnosprawnościami, rzadziej wykonują zawody związane z opieką czy edukacją, częściej zajmują wysokie stanowiska. Zawody zmaskulinizowane są również wyżej wynagradzane i cieszą się większym prestiżem niż te sfeminizowane. W tych dwóch grupach zawodów różnie wyglądają również szanse awansu i inny jest charakter pracy (zawody zmaskulinizowane wymagają większej dyspozycyjności czy inwestycji w samorozwój, pracodawcy zakładają bowiem, że to kobiety zajmują się w tym czasie domem i dziećmi). Wprawdzie coraz więcej kobiet wykonuje zawody zdominowane dotychczas przez mężczyzn, ale wciąż te dysproporcje są ogromne.</p> <p>Na decyzje dotyczące wyboru przyszłej ścieżki zawodowej uczniów i uczennic mogą mieć wpływ już wczesne doświadczenia. Oprócz zainteresowań czy predyspozycji, ważnym czynnikiem jest sama znajomość i dostępność różnych profesji. W szkole</p>

²¹ Są to społeczne normy, oczekiwania i przekonania dotyczące tego, w jaki sposób w danej kulturze czy w danym społeczeństwie należy „być kobietą” i „być mężczyzną”. Socjalizacja do ról społecznych/płciowych zakłada, że role kobiet i mężczyzn w społeczeństwie są rozłączne i ściśle związane z płcią biologiczną – że kobiety i mężczyźni zachowują lub powinni/powinny zachowywać się inaczej, preferować inne wartości, inne aktywności, dominować w różnych sferach życia (za równość.info).

	<p>podstawowej dzieci i młodzież najczęściej wskazują, że chcą wykonywać takie zawody, jakie wykonują osoby im znane i dla nich ważne. Warto poszerzać to spektrum wyboru – również o przykłady wykraczające poza stereotypy płciowe.</p>
<p>NA CZYM POLEGA? JAK MOGĘ TO ZREALIZOWAĆ LUB WYKORZYSTAĆ W SZKOLE?</p>	<p>Do szkoły warto zaprosić osoby wykonujące niestereotypowe zawody. Takich osób - kobiet zajmujących się nowymi technologiami, naukami ścisłymi lub przyrodniczymi, sportem, oraz mężczyzn pracujących w sektorze opieki czy edukacji - można szukać lokalnie, nawet w najbliższym otoczeniu uczniów i uczennic. Czasami zakłady pracy są skłonne zaprosić grupę szkolną do siebie – taka wycieczka jest jeszcze bardziej atrakcyjna niż spotkanie w szkole.</p> <p>Warto również skontaktować się w tej sprawie z organizacjami pozarządowymi zajmującymi się kobietami w niestereotypowych zawodach, np.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Fundacja Perspektywy prowadząca kampanie „Dziewczyny do nauki!” i „Dziewczyny na politechniki!” • Geek Girls Carrots działająca na rzecz i skupiająca kobiety, które kochają nowe technologie; są wśród nich programistki, graficzki, project managerki, startuperki, właścicielki firm, specjalistki od komunikacji w Internecie oraz studentki kierunków związanych z IT. • Fundacja „Kobiety Nauki – Polska Sieć Kobiet Nauki” i Krytyka Polityczna prowadzące portal ekspertki.org, ogólnopolską bazę kobiet-ekspertek w różnych dziedzinach. • Girls Code Fun czyli fundacja promująca zainteresowanie nowymi technologiami wśród dziewczyn i kobiet i organizuje m. in. kursy z kodowania. • W ramach programu „Równe/Różne” Fundacja Centrum Edukacji Obywatelskiej, która przygotowała serie filmów z kobietami w niestereotypowych zawodach i o niestereotypowych zainteresowaniach, w tym: motornicza, piłkarki i dziewczyny zajmujące się street artem. Filmy są dostępne tutaj. <p>Jednym z przykładów takich działań są spotkania w ramach „Galaktyki kobiet”. Centrum Nauki Kopernik organizuje spotkania z kobietami ze świata nauki i badań kosmicznych: „Interesuje Cię kosmos? Chciałabyś zbudować satelitę, odkryć nową planetę,</p>

	<p>odwiedzić Międzynarodową Stację Kosmiczną? Nie Ty jedna masz takie marzenia! Przekonaj się o tym (...) i poznaj inne dziewczyny, zafascynowane naukami ścisłymi. Razem stworzycie Galaktykę kobiet! Przemysł kosmiczny i tworzące go innowacyjne firmy oraz instytuty badawcze czekają na młode osoby z otwartymi umysłami i głowami pełnymi pomysłów. Na spotkaniu w planetarium poznasz 6 niezwykłych kobiet, które z sukcesami zajmują się inżynierią kosmiczną, neurobiologią, ochroną środowiska, badaniem najodleglejszych części kosmosu, projektowaniem protez, wytwarzaniem gier szkoleniowych”. Rozmowa z kobietami, które osiągnęły sukces w swoich dziedzinach, ma pokazać dziewczynom, że nauka i nowe technologie są jak najbardziej dla kobiet.</p> <p>Zadanie: Zaprosz do szkoły kogoś, kto wykonuje nietypowy zawód – kobietę wykonującą zawód zdominowany przez mężczyzn lub odwrotnie – mężczyznę zatrudnionego na stanowisku, które najczęściej zajmują kobiety, np. mężczyzna – nauczyciel przedszkolny, kobieta – trenerka piłki nożnej lub kierowczynie autobusu. To mogą być osoby z najbliższego otoczenia uczniów i uczennic. Zastanów się, jakie pytania związane z wykonywanym zawodem można zadać takiej osobie.</p>
<p>ŹRÓDŁO</p>	<p>https://globalna.ceo.org.pl/sites/globalna.ceo.org.pl/files/wns_przewodnik_nauczycielki.pdf</p>

NAZWA I TEMAT INICJATYWY	6. ODPOWIEDŹ NA NISKĄ AKTYWNOŚĆ, CZYLI INNOWACJE W NAUCZANIU
JAKIEGO OBSZARU DOTYCZY INICJATYWA?	REALIZACJA PODSTAWY PROGRAMOWEJ
KTO STOI ZA TYM POMYSŁEM?	Opracowanie własne
NA JAKI PROBLEM/POTRZEBĘ ODPOWIADA TA INICJATYWA?	<p>Chłopcy i dziewczyny są socjalizowani i socjalizowane do swoich ról płciowych właściwie od pierwszych miesięcy życia. Socjalizacja dokonuje się w rodzinie, na podwórku, w grupach rówieśniczych, w placówkach edukacyjnych. Te wszystkie środowiska mają względem dziewczyn i chłopców jasne oczekiwania związane z ich płcią. Te oczekiwania przejawiają się w doborze zabawek, zajęć, komunikatów. Dziewczynki słyszą – niekoniecznie bezpośrednio – że powinny być miłe, spokojne, ciche, ostrożne, opanowane, staranne, pracowite, skromne i jednocześnie skupione na swoim wyglądzie. Chłopcy z kolei słyszą zgoła co innego – że powinni być odważni, spontaniczni, ciekawi świata, głodni przygód, aktywni, bohaterscy, silni, czasem agresywni, silni. Te różnice w wychowaniu i oczekiwaniach wobec chłopców i dziewczyn są widoczne w szkole i późniejszym życiu.</p> <p>Nauczycielki i nauczyciele zwracają uwagę, że dziewczynki, mimo wysokich wyników w nauce czy dużej pracy włożonej w wykonanie zadania czy przygotowanie się do lekcji, niechętnie biorą udział w dyskusjach na lekcjach, rzadziej zgłaszają się jako liderki projektów, niechętnie się wypowiadają czy prezentują wyniki pracy na forum klasy. W trakcie lekcji takie dziewczyny udzielają skromnych odpowiedzi, nie proszą o pomoc czy wyjaśnienia, nie podejmują inicjatywy.</p> <p>Wynika to m.in. z typu opisanej wyżej socjalizacji, a w konsekwencji z braku wiary w siebie i własne możliwości, negatywnych przekonań na własny temat, niepewności, lęku przed oceną czy ośmieszaniem. Brak im wiary w to, że praca, która wykonały, jest wystarczająco dobra, że zadanie jest dobrze wykonane.</p> <p>Co sprzyja takiemu wycofaniu? Z pewnością proponowane metody nauczania czy oceniania, m.in. bierne przekazywanie wiedzy i wykładowa forma zajęć, tradycyjne „odpytywanie” czy</p>

	<p>wywoływanie do tablicy, stawianie ocen bez konstruktywnego feedbacku, chwalenie za zdolności i talenty, a nie za włożoną pracę, skupienie na rezultatach, a nie na procesie, pracy grupowej, wyśmiewanie błędów czy niezgodnych z oczekiwaniami rezultatów i traktowanie ich jako niepowodzeń, nierówny podział ról w grupie (np. jedna osoba odpowiada de facto za cały projekt), poświęcanie dużo uwagi tym, którzy dominują na lekcji, są bardziej pewni siebie i mają większą siłę przebiccia.²²</p>
<p>NA CZYM POLEGA? JAK MOGĘ TO ZREALIZOWAĆ LUB WYKORZYSTAĆ W SZKOLE?</p>	<p>Warto zatem proponować metody pracy, które odpowiedzą na te bariery, tj. zaktywizują osoby, w tym dziewczyny, które dotychczas miały trudności z zabieraniem głosu na lekcji. Jak to zrobić?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Korzystaj z nowych technologii i ciekawych narzędzi pracy – aplikacji, programów, platform. Poszukaj narzędzi, które będą atrakcyjne dla uczniów i uczennic, ale pozwolą im na zaangażowanie się w bezpiecznej przestrzeni – gdzie uczniowie i uczennice nie będą oceniani i oceniane, gdzie nie będą zmuszani i zmuszane występować przed całą klasą; • Próbuj różnych metod pracy – pracy indywidualnej, grupowej, w małych i większych grupach – aby różne osoby mogły się sprawdzić w różnych konfiguracjach. Niektóre osoby dobrze będą się czuły, realizując miniprojekty uczniowskie, inne preferują pracę indywidualną, kiedy są odpowiedzialne za całe zadanie (pamiętaj, że wyjście poza strefę komfortu dla jednych może być rozwojowe, ale dla innych to duży stres, który bywa paraliżujący); • Stawiaj na rozwiązywanie ciekawych, życiowych problemów, na osadzanie tematów zajęć w codzienności, w rzeczywistości uczniów i uczennic. Ćwiczcie na realistycznych przykładach, bliskich uczniom i uczennicom; • Weźcie na warsztat lokalne problemy czy wyzwania, wyjdźcie z klasy i ze szkoły, przygotujcie diagnozę, przeprowadźcie minibadanie; • Powierzaj odpowiedzialne funkcje osobom, które są mało aktywne; • Angażuj dziewczyny do pracy zespołowej i przydzielaj im role

²² This is what STEM looks like!, The Women’s Foundation of Colorado, 2018

liderek, ekspertek, koordynatorek – to zwiększy ich widoczność w grupie. Przydzielaj im zadania techniczne, wbrew stereotypowemu podziałowi zadań. Dzięki temu ich praca ma szansę zostać dostrzeżona i doceniona;

- Zwracaj się bezpośrednio do osób, które rzadziej się zgłaszają i są mniej aktywne – dopytuj, czy wszystko jasne i czy jest coś, czego od Ciebie potrzebują, by wykonać zadanie;
- Zauważaj wysiłek włożony w wykonanie zadania, dostrzegaj podjęte próby znalezienia rozwiązania, niekoniecznie sam efekt.
- Dawaj do zrozumienia, że wierzysz w możliwości uczennic i uczniów – wzmacniaj tym przekazem ich wiarę w siebie.

W jednej z klas Nikola Cichočka, nauczycielka fizyki, zauważyła, że grupa dziewczyn właściwie nie udziela się na zajęciach, nie bierze aktywnie udziału w lekcji, nie zgłasza się do zadań: „Zdecydowałam się wziąć udział w szkoleniu Girls Into Global STEM” Centrum Edukacji Obywatelskiej, bo nie wiedziałam, jak sobie poradzić z tym problemem. Po tym szkoleniu postanowiłam zmienić swoją strategię pracy. Zmieniłam język, zaczęłam podawać inne przykłady – bardziej atrakcyjne niż te z podręczników. Poprosiłam też o superwizję na moich zajęciach. Zmieniłam swoje podejście, zrewidowałam oczekiwania, zaczęłam testować różne rzeczy. Od jakiegoś czasu bezpośrednio zwracam się do dziewczyn, czy potrzebują pomocy, wyjaśnienia, wsparcia. Chcę, aby miały pewność, że moją rolą jest wspieranie ich w rozwoju zainteresowań i zdobywaniu wiedzy, a nie sprawdzanie i ocenianie. Zaczęłam używać również narzędzi, które będą dla nich atrakcyjne i które nie będą wymagały pracy grupowej czy prezentowania wyników na forum klasy. Na pewno sprawdziły się u nas programy Kahoot! oraz Quizizz, czyli platformy do tworzenia i przeprowadzania interaktywnych testów i quizów. Dzięki nim uczniowie i uczennice naprawdę lubią powtarzanie materiału.”

Zadanie: Przejrzyj różnego rodzaju programy, które można wykorzystać na lekcjach: [Book Creator](#) do tworzenia e-booków, [Kahoot!](#) do przeprowadzania interaktywnych quizów, [Microblog](#) do pisania blogów, [Padlet](#) czyli cyfrowa tablica do tworzenia grupowych projektów, [Post-it plus](#) do tworzenia post-itów na ekranie, [Quizlet](#) do przygotowywania zestawów do nauki, [Canva](#) do tworzenia

	atrakcyjnych dokumentów i grafik, Survey Monkey do robienia ankiet. Zastanów się, czy i jak możesz wykorzystać te aplikacje na swoich zajęciach.
ŹRÓDŁO	https://globalna.ceo.org.pl/sites/globalna.ceo.org.pl/files/wns_przewodnik_nauczycielki.pdf

Projekt jest współfinansowany przez Unię Europejską

NAZWA I TEMAT INICJATYWY	7. KRYTYCZNE KORZYSTANIE Z PODRĘCZNIKÓW, CZYLI „GENDER W PODRĘCZNIKACH SZKOLNYCH”
JAKIEGO OBSZARU DOTYCZY INICJATYWA?	REALIZACJA PODSTAWY PROGRAMOWEJ
KTO STOI ZA TYM POMYSŁEM?	Fundacja Feminoteka i zespół badawczy „Gender w podręcznikach szkolnych” pod kier. dr Iwony Chmury- Rutkowskiej
NA JAKI PROBLEM/POTRZEBĘ ODPOWIADA TA INICJATYWA?	<p>Analiza podręczników pokazuje, że bywają one „skutecznym narzędziem reprodukcji i konserwowania porządku społecznego opartego na nierówności kobiet i mężczyzn”.²³ Autorki i autorzy raportu zwracają uwagę na nadreprezentację postaci męskich w podręcznikach oraz stereotypowe przedstawienie kobiet i mężczyzn. Podkreślają, że podręczniki pokazują świat, w którym występuje binarny podział na płeć, a postaci inne niż heteroseksualne i cisplciowe²⁴ właściwie w nich nie występują. W analizowanych podręcznikach zdecydowanie dominują postaci męskie - jest ich ponad dwa razy więcej niż postaci żeńskich. Te dysproporcje różnią się w zależności od poziomu edukacji – im wyższy poziom i bardziej specjalistyczna wiedza, tym większa nadreprezentacja postaci męskich.</p>
NA CZYM POLEGA? JAK MOGĘ TO ZREALIZOWAĆ LUB WYKORZYSTAĆ W SZKOLE?	<p>Projekt polegał na krytycznej analizie zawartości podręczników szkolnych oraz treści podstaw programowych pod kątem prezentowanych i promowanych w nich wzorców i idei dotyczących kobiecości, męskości oraz relacji między dziewczynkami/kobietami i chłopcami/mężczyznami. Autorki i autorzy badania szukali odpowiedzi m.in. na następujące pytania:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Czy i jakie stereotypowe treści związane z płcią i tradycyjnym podziałem ról występują w podręcznikach? • Jakie postaci dominują w podręcznikach – męskie czy żeńskie? • Jak przedstawiani są mężczyźni, a jak kobiety? Co robią,

²³ „Gender w podręcznikach. Projekt badawczy”, interdyscyplinarny zespół badawczy pod kierownictwem dr Iwony ChmuryRutkowskiej, dr Macieja Dudy, dr Marty Mazurek, mgr Aleksandry Softysiak-Łuczak. Opis projektu ze strony www.gender-podreczniki.amu.edu.pl

²⁴ Osoby, które nie czują rozbieżności między płcią psychiczną a biologiczną budową ciała.

	<p>jakie mają zainteresowania, jakie zawody wykonują, jakie wykazują cechy?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jakim językiem pisane są podręczniki? Czy jest to język inkluzywny i wrażliwy na płeć? • Czy treści pytań i poleceń uwzględniają obecność uczennic w lekcjach („Co byś zrobił/zrobiła...?”)? • Czy treści i ilustracje zawarte w podręcznikach promują wielostronny rozwój zarówno dziewczyn jak i chłopców? • Z jakimi innymi cechami powiązane są stereotypy płciowe (wiek, pochodzenie etniczne, stopień sprawności itp.)? • Czy i w jaki sposób w podręcznikach funkcjonują odniesienia do zjawisk związanych z kwestią gender i z dyskryminacją (np. kobiecość i męskość, przemoc ze względu na płeć, seksizm, homofobia, emancypacja, feminizm, równe traktowanie, etc.). <p>Tom 2 i 3 zawierają szczegółową analizę podręczników szkolnych wg przedmiotów oraz wnioski i rekomendacje dla nauczycieli i nauczycielek korzystających z podręczników. Rekomendacje również podzielone są wg przedmiotów, dlatego warto sięgnąć do konkretnego tomu i przyjrzeć się bliżej podręcznikom, z których korzystamy. Rekomendacje skierowane są do autorów i autorek podręczników, wydawców, ale również nauczycieli i nauczycielek pracujących z podręcznikami. Wśród nich znajdziemy następujące postulaty:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Używaj języka wrażliwego na płeć – np. wprowadzaj równoległe męskie i żeńskie formy, • Wprowadzaj do treści nauczania takie pojęcia jak stereotyp, uprzedzenie, dyskryminacja (ze względu na różne przesłanki), równość, różnorodność etc., • Uzupełniaj treści podręczników o informacje dotyczące aktywności kobiet (zawodowej, politycznej, naukowej, etc.), • Zwracaj uwagę na prezentowanie różnych zainteresowań czy ścieżek kariery jako dostępnych dla każdej osoby bez względu na płeć, • Wprowadzaj do treści nauczania informacje o bohaterkach i bohaterach (historycznych, współczesnych, literackich) przełamujących stereotypy związane z aktywnością
--	--

dziewczyn i kobiet oraz chłopców i mężczyzn

- Wprowadzaj informacje o postaciach o złożonych tożsamościach, charakteryzujących się różnymi cechami związanymi choćby z wiekiem, stopniem sprawności, pochodzeniem, kolorem skóry, etc. (np. kobiety i mężczyźni oraz dzieci o pochodzeniu migranckim, osoby o nienormalnym wyglądzie, osoby o niższym statusie ekonomicznym, rodziny inne niż tradycyjne – funkcjonujące w różnych układach, osoby z niepełnosprawnością fizyczną bądź intelektualną).

Publikacja zawiera dużo wartościowych wskazówek dotyczących korzystania z podręczników na zajęciach przedmiotowych. Przykładowo, chcąc wprowadzić treści równościowe na zajęciach z matematyki, informatyki, fizyki, chemii i na zajęciach technicznych:

- Uzupełniaj treści podręczników i pokazuj, że kobiety odegrały znaczącą rolę w rozwoju matematyki i informatyki; zapoznaj uczniów i uczennice z sylwetkami wybitnych matematyczek (np. Hypatia Aleksandryjska, Zofia Kowalewska) czy programistek i informatyczek (np. Kay McNulty, Betty Jennings, Betty Snyder, Marlyn Wescoff, Fran Bilas oraz Ruth Lichterman, które pracowały przy projekcie komputera ENIAC; Barbara Liskov, naukowczyni, której prace położyły podwaliny pod powstanie nowoczesnych języków, takich jak C#, C++, Java oraz [Ewa Jeziarska i Teresa Pajkowska, które współtworzyły zespół opracowujący minikomputer K-202](#)), naukowczyń (Bogusława Jeżowska-Trzebiatowska, która prowadziła badania w zakresie chemii koordynacyjnej; Dorothy Mary Crowfoot Hodgkin, laureatka Nagrody Nobla za wyznaczenie struktury penicyliny oraz witaminy B12);
- W zadaniach i poleceniach pokazuj kobiety i mężczyzn w niestereotypowych rolach (np. mężczyźni wykonujący obowiązki domowe czy prace plastyczne, kobiety uprawiające sport czy zajmujące się maszynami);
- Zmieniaj język ćwiczeń i poleceń tak, aby zawierał on formy męskie i żeńskie oraz uwzględniał on zarówno uczniów, jak i uczennice;

	<ul style="list-style-type: none"> Zachęcaj uczniów i uczennice do wykonywania pracy zespołowej, pokazuj chemię czy matematykę jako nauki wymagające współpracy wielu osób, a nie rozwijane przez „wybitne jednostki” (czy „wybitnych mężczyzn”). <p><u>Zadanie:</u> Spróbuj samodzielnie dokonać analizy genderowej (analizy pod kątem płci) podręcznika, z którego korzystasz na lekcjach. Zapoznaj się wcześniej z raportem i spróbuj znaleźć odpowiedzi na ww. pytania badawcze. Przygotuj najbliższe zajęcia w oparciu o ww. wskazówki.</p>
ŹRÓDŁO	http://gender-podreczniki.amu.edu.pl/

Projekt jest współfinansowany przez Unię Europejską

NAZWA I TEMAT INICJATYWY	8. DZIEWCZYNINY NA BOISKA, CZYLI MIĘDZYSZKOLNY TURNIEJ PIŁKARSKI DLA UCZENNIC
JAKIEGO OBSZARU DOTYCZY INICJATYWA?	FIZYCZNA PRZESTRZEŃ SZKOŁY RELACJE ZE ŚWIATEM ZEWNĘTRZNYM
KTO STOI ZA TYM POMYSŁEM?	Stowarzyszenie „Perły Lublin”
NA JAKI PROBLEM/POTRZEBĘ ODPOWIADA TA INICJATYWA?	<p>Działalność stowarzyszenia, w tym pomysł na międzyszkolny turniej piłkarski, jest odpowiedzią na brak możliwości trenowania piłki nożnej i uprawiania sportu przez dziewczyny i kobiety. Okazuje się bowiem, że przed powstaniem „Perel” w całym Lublinie nie było miejsca, w którym mogłyby trenować amatorskie drużyny kobiece. Wszystkie lokalne drużyny kobiece zarządzane były przez mężczyzn, a miejskie “ogólnodostępne” boiska zajmowane były przez drużyny męskie i chłopięce. Podobnie było z boiskami szkolnymi. Do „Perel” szybko zaczęły dołączać dziewczynki, uczennice lubelskich podstawówek, i od niedawna w klubie gra drużyna najmłodszych „Peretek”. To właśnie dla nich oraz ich koleżanek z różnych lubelskich szkół podstawowych Stowarzyszenie „Perły Lublin” zorganizowało międzyszkolny turniej piłki nożnej.</p> <p>Dlaczego turniej piłkarski dla dziewczynek? Dlaczego turniej międzyszkolny? Z prostych powodów:</p> <ul style="list-style-type: none"> • To właśnie w szkołach, podczas zajęć wychowania fizycznego i dodatkowych zajęć sportowych, dokonuje się stereotypowy podział na to, co dziewczęce i chłopięce – chłopcy częściej grają w piłkę, dziewczynki – uprawiają np. aerobik, biegi; chłopcy częściej korzystają z sali gimnastycznej i boiska; dziewczynki są częściej zwalniane z zajęć wychowania fizycznego; • Zawody międzyszkolne nadają wydarzeniu wyższą rangę i wpływają na widoczność - zarówno sportu, jak i samych drużyn oraz zawodniczek i zawodników. Dotychczas w ten sposób (przez różnego rodzaju zawody i turnieje) promowane były niemal wyłącznie drużyny chłopięce. • W drużyny dziewczęce się nie inwestuje, a dziewczynki nie są aktywnie zachęcane do trenowania takich sportów jak piłka

	<p>nożna – dlatego ten sport nadal pozostaje zdominowany przez chłopców i mężczyzn.</p> <p>Inwestowanie w dziewczynską piłkę nożną i organizacja takiego turnieju to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Promocja sportu i aktywności fizycznej wśród dziewczynek, które w szkołach wciąż jeszcze są zaniedbywane w tej kwestii, oraz wśród nauczycieli i nauczycielek, dyrekcji oraz rodziców – odpowiedzialnych za stwarzanie dzieciom warunków do rozwijania różnorodnych zainteresowań; • Motywacja do powstania dziewczynskich drużyn piłki nożnej w wielu szkołach, początek przygody dziewczynek z piłką nożną. W końcu – to motywacja do regularnego trenowania; • Pokazanie młodym piłkarkom i dziewczynkom w ogóle, że są dostrzegane, ważne, że mają potencjał i mogą rozwijać swoje zainteresowania nawet, jeśli wykraczają one poza to, co stereotypowo przypisywane jest dziewczynkom; • Współpraca i rywalizacja w zdrowiej, przyjaznej atmosferze, bez oceniania i porównywania do “męskiej piłki”, bez krytyki ich umiejętności; • Promowanie pozytywnego stosunku dziewczynek do własnego ciała, promowanie wśród nich sportu jako dobrej zabawy i gry zespołowej, a nie sposobu kontrolowania swojego wyglądu.
<p>NA CZYM POLEGA? JAK MOGĘ TO ZREALIZOWAĆ LUB WYKORZYSTAĆ W SZKOLE?</p>	<p>Stowarzyszenie „Perły Lublin” zorganizowało międzyszkolny turniej piłkarski dla piłkarek – uczennice lubelskich szkół podstawowych. W wydarzeniu, które odbyło się na jednym z Orlików, wzięło udział kilkanaście dziewczynskich drużyn piłkarskich z różnych lubelskich szkół podstawowych.</p> <p>Stowarzyszenie zdobyło minigrant z Funduszu Feministycznego na zorganizowanie turnieju – za pozyskane środki opłaciło wynajem boiska, pracę sędzi, zakup sprzętu sportowego, nagrody dla piłkarek, druk plakatów i ulotek. Ale turniej można zorganizować niemal bezkosztowo – nawiązując współpracę z innymi szkołami, z nauczycielami i nauczycielkami wychowania fizycznego, udostępniając swoją infrastrukturę szkolną.</p> <p>Zadanie: Zbadaj, jakie jest zainteresowanie trenowaniem piłki</p>

	nożnej przez dziewczynki w twojej szkole. Skontaktuj się z innymi szkołami z twojej okolicy lub miejscowości i sprawdź, czy byłyby zainteresowane udziałem w podobnym turnieju.
ŹRÓDŁO	https://femfund.pl/spolecznosc/perly-lublin/

Projekt jest współfinansowany przez Unię Europejską

NAZWA I TEMAT INICJATYWY	9. ZAPOBIEGANIE PRZEMOCY, CZYLI REGULARNE PRZESADZANIE UCZNIÓW I UCZENNIC W ŁAWKACH
JAKIEGO OBSZARU DOTYCZY INICJATYWA?	POSTAWY I RELACJE
KTO STOI ZA TYM POMYSŁEM?	prof. Jacek Pyżalski
NA JAKI PROBLEM/POTRZEBĘ ODPOWIADA TA INICJATYWA?	<p>Regularne przesadzanie uczniów i uczennic w ławkach to metoda zapobiegania przemocy rówieśniczej i wykluczeniu społecznemu uczniów i uczennic. Bez wątplenia jest to również sposób sprzyjający integracji między chłopcami i dziewczynami, uczniami i uczennicami o różnych tożsamościach i identyfikacjach. Regularne przesadzanie uczniów i uczennic w ławkach ma na celu nawiązanie więzi między różnymi osobami w klasie. Wg pomysłodawcy, prof. Jacka Pyżalskiego, klasyczne zajęcia integracyjne nie odniosą takiego efektu, gdyż są najczęściej incydentalne. Dzięki tej metodzie koleżankami i kolegami "z ławki" mogą zostać osoby, które być może nigdy by ze sobą nie spędzały czasu, nie rozmawiały: "W takiej klasie, jak ktoś zacznie bić ucznia, nikt nie stanie w jego obronie, bo go nie zna, jest dla niego nikim. Nigdy nie jest tak, żeby wszyscy się lubili po równo. Jednak jest szansa, że po wspólnym tygodniu siedzenia w ławce zawiąże się znajomość. W takiej klasie każdy dla każdego coś znaczy. Tu znacznie trudniej o bulling"²⁵ – deklaruje profesor.</p> <p>Ta metoda wydaje się być również dobrym sposobem na to, by nawiązały się więzi między chłopcami a dziewczynami, aby nie tworzył się, dość powszechny w szkołach, sztywny podział na dwa antagonistyczne obozy definiowane wg płci, ale też metodą zapobiegania bullingowi, wykluczeniu i przemocy ze względu na płeć czy orientację sensualną.</p>
NA CZYM POLEGA? JAK MOGĘ TO ZREALIZOWAĆ LUB	Regularne przesadzanie uczniów i uczennic w ławkach – aby spełniło swoje cele – powinno być przeprowadzane w oparciu o kilka zasad:

²⁵ Konferencja "Co działa, co nie działa, a co szkodzi w przeciwdziałaniu przemocy rówieśniczej?" w Świeciu, 27 maja 2019 r.

<p>WYKORZYSTAĆ W SZKOLE?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Wprowadź je od początku, najlepiej od pierwszej klasy, kiedy problem wykluczenia czy przemocy rówieśniczej jeszcze się nie pojawił. Ta metoda może się również pojawić wraz z “nowością” w szkole, np. od nowego etapu nauczania (czyli od czwartej klasy w polskim systemie) lub równocześnie z pojawieniem się nowego wychowawcy lub wychowawczyni (aby nie była postrzegana jako odbieranie uczniom i uczennicom autonomii); • Zakomunikuj ją uczniom i uczennicom oraz rodzicom; wyjaśnij, na czym będzie polegać; • Przesadzaj uczniów i uczennice regularne, np. raz na miesiąc, ale niezbyt często (aby między dwiema osobami zdążyła się nawiązać więź) za często ani nie za rzadko (aby co najmniej kilka osób zdążyło usiąść obok siebie w ciągu roku szkolnego i lepiej się poznać); • Używaj ciekawych metod doboru, niech przesadzanie będzie przyjemne i niech towarzyszy mu jakiś element zaskoczenia, element losowy - coś, na co uczniowie i uczennice czekają (np. różne metody losowania); • Wprowadź regularne przesadzanie jako stałe rozwiązanie, a nie tymczasową zasadę.
<p>ŹRÓDŁO</p>	<p>Spotkanie z prof. Jackiem Pyżalskim w Warszawskim Centrum Innowacji Edukacyjno-Społecznych i Szkoleń (WCIES) w dn. 22 listopada 2019 r.</p>

NAZWA I TEMAT INICJATYWY	10. WZMACNIANIE DZIEWCZYN, CZYLI DZIEWCZYNY MIERZĄ WYSOKO
JAKIEGO OBSZARU DOTYCZY INICJATYWA?	POSTAWY I RELACJE REALIZACJA PODSTAWY PROGRAMOWEJ
KTO STOI ZA TYM POMYSŁEM?	Fundacja Feminoteka
NA JAKI PROBLEM/POTRZEBĘ ODPOWIADA TA INICJATYWA?	<p>Kilkuletnie dziewczynki i kilkuletni chłopcy – mniej więcej do wieku przedszkolnego - wykazują podobne zainteresowania. Dorastając jednak w otoczeniu przesiąkniętym tradycyjnym podziałem ról i stereotypami, dziewczyny często tracą wiarę w siebie i poczucie własnej wartości, a co za tym idzie – tracą też zainteresowanie techniką, nauką, matematyką, sportem, czyli tym, co stereotypowo przypisuje się chłopcom. Tracą poczucie, że mogą podążać własnymi ścieżkami, rozwijać wszelkie zainteresowania, zajmować się tym, czym chcą, realizować marzenia, wybrać taką ścieżkę kariery i rozwoju, jaką chcą. Jednym z podstawowych zadań szkoły jest zatem stworzenie im takich warunków i przestrzeni, by zarówno chłopcy i dziewczynki czyli i czuły, że mają takie same szanse i możliwości – bez szkodliwego bagażu, jakim są stereotypy i normy społeczne dotyczące płci.</p>
NA CZYM POLEGA? JAK MOGĘ TO ZREALIZOWAĆ LUB WYKORZYSTAĆ W SZKOLE?	<p>„Dziewczyny mierzą wysoko” to projekt Fundacji Feminoteka z lat 2014/2015 r. Do udziału w nim zaproszono szkoły i instytucje z mniejszych miejscowości (do 20 tys. mieszkańców i mieszkańek), w tym takie szkoły jak: Zespół Szkół w Dynowie, Szkoła Podstawowa w Rosnowie, Gimnazjum w Mielnie, Gimnazjum im. A. Mickiewicza w Piątkowisku, Publiczne Gimnazjum im. prof. dra Józefa Dietla w Krynicy-Zdroju. Fundacja przygotowała bezpłatne warsztaty WenDo dla dziewczyn, pokaz filmu „Dziewczyny mierzą wysoko” oraz warsztaty równościowe dla uczniów i uczennic:</p> <ul style="list-style-type: none"> • WenDo to metoda pracy warsztatowej, której celem jest przeciwdziałania przemocy wobec kobiet i dziewcząt. WenDo uczy przede wszystkim asertywności i samoobrony – tego, jak w różnych sytuacjach (w miejscu publicznym, na ulicy, w pracy, w domu, w szkole) reagować na przemoc i

	<p>naruszanie osobistych granic. Jednocześnie uczy uważności na granice innych osób: „Poznając swoje własne granice, uczymy się także szanować granice innych ludzi.”²⁶ Metoda WenDo skupia się również na tym, jak wyrażać swoje potrzeby, jak rozwiązywać konflikty, komunikować się bez przemocy, przełamywać obawy, wstyd czy poczucie winy. Uczestniczki warsztatów analizowały przykłady z własnego życia, ćwiczyły i omawiały sytuacje, w których czuły się niekomfortowo, w których ich granice były naruszane i zastanawiają się, jak w takich sytuacjach mogłyby i chciałyby zareagować.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Warsztat równościowy połączony z pokazem filmu „Dziewczyny mierzą wysoko”. Na warsztacie uczniowie i uczennice zastanawiali i zastanawiały się, jakie ścieżki zawodowe są dostępne obecnie na rynku pracy, jak dążyć do realizacji swoich zawodowych marzeń, kim się inspirujemy, kto i co może w tym pomóc. Ważnym elementem warsztatów jest refleksja nt. stereotypów płciowych i tym, co jak stereotypy przeszkadzają w rozwijaniu własnych pasji i zainteresowań oraz w wyborze wymarzonej ścieżki kariery.
<p>ŹRÓDŁO</p>	<p>https://feminoteka.pl/konkurs-na-warsztaty-dziewczyny-mierza-wysoko-zgloszenia-do-4-maja/</p>

²⁶ <https://feminoteka.pl/konkurs-na-warsztaty-dziewczyny-mierza-wysoko-zgloszenia-do-4-maja/>

NAZWA I TEMAT INICJATYWY	11. TRANSPŁCIOWA MŁODZIEŻ W POLSKIEJ SZKOLE – JAK JĄ WSPIERAĆ?
JAKIEGO OBSZARU DOTYCZY INICJATYWA?	POSTAWY I RELACJE FIZYCZNA PRZESTRZEŃ SZKOŁY
KTO STOI ZA TYM POMYSŁEM?	Fundacja Trans-Fuzja
NA JAKI PROBLEM/POTRZEB Ę ODPOWIADA TA INICJATYWA?	<p>„Symptomy braku zgody na płeć zdeterminowaną biologicznie będą widoczne dla uważnego opiekuna i uważnej opiekunki. Dziecko/nastolatek (...) będzie chciało nosić ubrania przypisane preferowanej płci, dostosować fryzurę, gestykulację, sposób mówienia do charakterystycznego dla określonej kultury wyglądu i zachowania osoby o płci odczuwanej. Dziecko często również może nadać sobie imię i wyrazić pragnienie, aby zwracano się do niego tym imieniem oraz z użyciem odpowiednich zaimków.”²⁷ – piszą autorzy i autorki raportu „Transpłciowa młodzież w polskiej szkole”. Ale to sposób, w jaki otoczenie (bliższe i dalsze) przyjmie transpłciowe dziecko ma przede wszystkim wpływ na jego/jej samoakceptację, samoocenę, poczucie własnej wartości. Również szkoła, czyli codzienne środowisko dziecka czy nastolatka/nastolatki, w którym spędza czas, nawiązuje relacje, przechodzi socjalizację, rozwija się, ma ogromny wpływ samoakceptację, na poradzenie sobie z tą – często trudną i niezrozumiałą dla samego ucznia/uczennicy – sytuacją, na zminimalizowanie lęku, stresu czy dyskomfortu związanego ze swoim ciałem czy przypisaną rolą płciową, na budowanie pozytywnych relacji społecznych i rozwój.</p> <p>We wspomnianym raporcie znaleźć można wskazówki dla osób pracujących z dziećmi i młodzieżą transpłciową. Niestety, wciąż brakuje w Polsce badań nt. funkcjonowania transpłciowej młodzieży w polskiej szkole, choć – jak zaznacza Trans-Fuzja – transpłciowa młodzież szybciej znajdzie akceptację i wsparcie choćby systemie szkolnym niż w pomocy terapeutycznej czy medycznej. Akceptacja</p>

²⁷ „Transpłciowa młodzież w polskiej szkole”, red. Wiktor Dynarski, Izabela Jąderek, Anna M. Kłonkowska, Wydawnictwo uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2016, s. 17-18

	<p>społeczna w szkole nie musi się bowiem wiązać z żadną dokumentacją medyczną czy potwierdzeniem tożsamości poprzez diagnozę pomocy.</p> <p>Z jakimi problemami spotykają się osoby transpłciowe w szkole? O poczuciu izolacji, niedopasowania i wykluczenia wspomniano już wyżej. Dużym problemem jest również wszechobecna heteronorma i sztywne binarne podziały na płęć – czyli na świat dziewczyn i chłopców. Przykładem są choćby zajęcia z wychowania fizycznego. Mimo, że prawnie podział na grupy wg płci jest nieuregulowany, to najczęściej od czwartej klasy następuje podział na dwie grupy płciowe, a osoba transpłciowa trafia do grupy wg swojej płci metrykalnej. Jednym z problemów uczniów i uczennic transpłciowych jest również brak możliwości bycia identyfikowanym w dokumentach szkolnych, w tym na legitymacji, na świadectwach czy w dzienniku, przy użyciu imienia i nazwiska zgodnych z płcią odczuwaną. Niestety brakuje uregulowań prawnych umożliwiających korzystanie przez ucznia/uczennicę z danych zgodnych z płcią odczuwaną.</p>
<p>NA CZYM POLEGA? JAK MOGĘ TO ZREALIZOWAĆ LUB WYKORZYSTAĆ W SZKOLE?</p>	<p>W raporcie możemy znaleźć wiele zaleceń i wskazówek dotyczących wsparcia dla osób transpłciowych. Trans-Fuzja zaleca szkołom organizowanie różnego rodzaju zajęć szkolnych dotyczących tożsamości płciowej i orientacji psychoseksualnej, edukowanie na temat płci biologicznej i różnorodności, w tym prowadzenie warsztatów antydyskryminacyjnych i warsztatów nt. komunikacji i równościowego języka. Bez wątpienia ważne jest podejmowanie działań związanych z profilaktyką przemocy, uczenie asertywności i respektowania granic innych osób. Młodszym dzieciom można zaproponować zajęcia rozwijające postawy otwarte na szacunku dla różnorodności, docenianiu różnorodności, otwartości, akceptacji. Kadra pedagogiczna, w tym psycholog lub psycholożka i pedagog lub pedagożka, powinni podnosić swoje kompetencje z zakresu rozpoznawania różnorodności genderowej i seksualności człowieka, wspierania postaw otwartości i akceptacji dla różnorodności oraz wzmacniania uczniów i uczennic z grup mniejszościowych (w tym LGBT+).</p> <p>Oto kilka ogólnych wskazówek dla nauczycieli i nauczycielek, po bardziej specjalistyczne wsparcie, skrojone do potrzeb placówki,</p>

	<p>warto udać się do Fundacji Trans-Fuzja:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Umożliwaj dziecku spędzanie czasu z grupą rówieśniczą, z którą dziecko się utożsamia. To ważne, by mogło chodzić np. na zajęcia wychowanie fizyczne do grupy zgodnie z preferowaną płcią. Zwróć uwagę na to, z jakiej toalety chce korzystać dziecko (np. toaleta neutralna płciowo, tzw. „dla wszystkich” lub toaleta zgodna z odczuwaną psychicznie płcią). • Zwracaj się do ucznia/uczennicy wybranym imieniem oraz używaj zaimków zgodnych z płcią psychiczną. • Bądź dostępny/dostępna i rozmawiaj z dzieckiem nt. emocji, które się w nim pojawiają, okazuj akceptację dla jego/jej tożsamości i ekspresji, wspieraj w relacjach z grupą rówieśniczą.
<p>ŹRÓDŁO</p>	<p>http://transfuzja.org/download/publikacje/transplciowa_mlodziem.pdf</p>

NAZWA I TEMAT INICJATYWY	12. RANKING SZKÓŁ PRZYJAZNYCH UCZNIOM I UCZENNICOM LGBTQ+
JAKIEGO OBSZARU DOTYCZY INICJATYWA?	ZARZĄDZANE SZKOŁĄ POSTAWY I RELACJE
KTO STOI ZA TYM POMYSŁEM?	Dominik Kuc, uczeń liceum
NA JAKI PROBLEM/POTRZEBĘ ODPOWIADA TA INICJATYWA?	<p>Ranking został stworzony na podstawie ankiet rozesyłanych do szkół. Na jakie problemy wskazywały osoby ankietowane? Najczęściej zwracano uwagę na homofobiczne żarty ze strony nauczycieli i nauczycielek oraz na homofobię ze strony rówieśników i rówieśnic - na mowę nienawiści, docinki, wykluczenie młodzieży LGBT z grup rówieśniczych, przemoc symboliczną - a także na tworzenie tabu wokół tematu homoseksualności i transpłciowości. Wciąż, według większości badanych, problem dyskryminacji i wykluczenia osób LGBTQ+ w szkole leży raczej po stronie kadry szkolnej, niż po stronie społeczności uczniowskiej. Ten ranking daje szansę uczniom i uczennicom LGBTQ+, młodzieży, która stoi przed wyborem szkoły albo chce zmienić swoją szkołę, na znalezienie takiego miejsca, w którym będzie traktowana z szacunkiem i które stworzy jej dobre warunki do rozwoju.</p>
NA CZYM POLEGA? JAK MOGĘ TO ZREALIZOWAĆ LUB WYKORZYSTAĆ W SZKOLE?	<p>Ranking powstał oddolnie, z inicjatywy jednego z uczniów. Samo badanie dotyczyło m.in. widoczności młodzieży LGBT, bezpieczeństwa (fizycznego i psychicznego), działań edukacyjnych i równościowych oraz przychylności i akceptacji ze strony pracowników i pracownic szkoły. Zebrane wyniki posłużyły do stworzenia rankingu najbardziej zaangażowanych, przyjaznych osobom LGBTQ+ i otwartych szkół.</p> <p>Na podium rankingu znalazły się licea najbardziej otwarte na osoby LGBTQ+, natomiast na końcu tego rankingu uplasowały się szkoły, w których kadra nauczycielska i dyrekcja nie dopuściły do przeprowadzenia badania. To mocno kontrastuje z liderem rankingu, I SLO „Bednarska”, gdzie ankieta była dostępna w</p>

dzienniku elektronicznym.²⁸

O co konkretnie pytano ankietowanych i ankietowane? Przede wszystkim:

- Czy osoby LGBT+ są obecne i widoczne w danej społeczności szkolnej?
- Czy osoby LGBT+ i pary jedнопłciowe mogą okazywać sobie bliskość na terenie szkoły tak, jak pary heteroseksualne (trzymanie się za ręce, przytulanie, całowanie)?
- Czy społeczność szkolna (uczniowie i uczennice, kadra pedagogiczna) zwraca się do osób transpłciowych preferowanym imieniem?
- Czy społeczność szkolna (uczniowie i uczennice, kadra pedagogiczna) używa zaimka preferowanego przez osoby niebinarne i transpłciowe?
- Czy zdarzają się przypadki wykluczania z grupy, zaczepek, homofobicznych uwag, wpisów i komentarzy na klasowych kanałach komunikacyjnych pod adresem osób LGBT+?
- Jaki jest ogólny stosunek społeczności szkolnej do osób LGBT+?
- Czy aktywności szkolne (projekty, warsztaty, wydarzenia) są poświęcone tematyce osób LGBT+?
- Czy tematyka orientacji psychoseksualnej i tożsamości płciowej jest poruszana przez nauczycielki i nauczycieli? W jaki sposób?

Placówki, którym zaproponowano udział w badaniu, zostały podzielone na: szkoły przyjazne i zaangażowane, szkoły przyjazne, szkoły przyjazne tylko ze strony młodzieży, szkoły umiarkowanie przyjazne, szkoły, które nie udzieliły odpowiedzi, szkoły, które odmówiły udzielenia odpowiedzi lub szybko usunęły formularz. Placówki, które stanęły na podium rankingu, otrzymały Dyplomy Równości, a akcję swoim patronatem objęło Miasto Warszawa.

Zadanie: Spróbuj samodzielnie odpowiedzieć na ww. pytania i

²⁸ <https://kph.org.pl/ranking-warszawskich-szkol-przyjaznych-mlodziezy-lgbtq-znamy-wyniki/>

	ocenić szkołę, w której pracujesz. Zapoznaj się z raportem i zastanów się, co realnie możesz zrobić, aby twoja szkoła była placówką bardziej przyjazną młodzieży LGBT+.
ŹRÓDŁO	https://kph.org.pl/wp-content/uploads/2019/05/Dyplom_Rownosci_raport_2019.pdf

Projekt jest współfinansowany przez Unię Europejską

NAZWA I TEMAT INICJATYWY	13. SOLIDARNOŚĆ Z KOLEGAMI I KOLEŻANKAMI LGBT+, CZYLI STUDNIÓWKA RÓWNOŚCI
JAKIEGO OBSZARU DOTYCZY INICJATYWA?	POSTAWY I RELACJE
KTO STOI ZA TYM POMYSŁEM?	Licealiści i licealistki 1 SLO Bednarska w Warszawie
NA JAKI PROBLEM/POTRZEBĘ ODPOWIADA TA INICJATYWA?	<p>Pomysł „tęczowego poloneza” to odpowiedź na to, że młodzież LGBT+ w szkołach wciąż spotyka się z brakiem akceptacji oraz z przemocą - psychiczną i fizyczną, z mową nienawiści, również w Internecie - co prowadzi do izolacji, depresji, myśli samobójczych, unikania szkoły, gorszych wyników w nauce. Więcej na ten temat napisano przy okazji omawiania takich inicjatyw jak Tęczowy Piątek czy Ranking Szkół Przyjaznych Uczniom i Uczennicom LGBTQ+.</p>
NA CZYM POLEGA? JAK MOGĘ TO ZREALIZOWAĆ LUB WYKORZYSTAĆ W SZKOLE?	<p>Uczennice i uczniowie klasy maturalnej społecznego liceum "Bednarska" w Warszawie postanowiły i postanowili, że podczas tradycyjnej „studniówki”, czyli balu organizowanego na 100 dni przed maturą, zatańczą poloneza w jednopłciowych parach z tęczowymi przypinkami. W ten sposób społeczność szkolna chciała wesprzeć osoby LGBT+ – swoich rówieśników i rówieśnice. Zaapelowano również, by inne szkoły poszły w ich ślady.</p> <p>Nagranie z „Poloneza równości” zostało umieszczone w Internecie. Ten film to nie tylko dokumentacja studniówki, ale również swego rodzaju manifest. „Studniówka jest szczególnym momentem, ale niestety nie dla każdego. (...) Chcemy, aby ta chwila była tak samo piękna dla wszystkich. Tańczymy poloneza równości, bo kochamy i wspieramy naszych homoseksualnych przyjaciół, którzy codziennie są zmuszani do ukrywania się ze swoją miłością. Mamy już po prostu dość społeczeństwa, które akceptuje tylko tych, których wygodnie jest im akceptować. Kończąc liceum, powinniśmy być dumni z tego, kim jesteśmy. Nie możemy się bać, nic nie zmienimy, będąc cicho i... nie będziemy cicho. Najgorsze w tym poczuciu bycia innym jest to, że myślisz, że jesteś w tym sam. Po prostu chciałabym, żeby równość była czymś, o co nie trzeba już walczyć. Polonez symbolizuje marsz ku</p>

	<p>przyszłości. Chcemy wmaszerować w lepszą przyszłość, lepszą dla Polski i dla nas, gdzie będziemy darzyć się tolerancją, będziemy darzyć się miłością, będziemy na siebie wrażliwi. Każdy ma prawo kochać kogo chce.” „Większość tańczących Poloneza Równości to osoby heteroseksualne. Ale zatańczyliśmy w parach jednopłciowych, by wesprzeć naszych przyjaciół i pokazać, że wśród nas są osoby LGBT” – tłumaczyła jedna z uczestniczek studniówki.</p>
ŹRÓDŁO	https://www.youtube.com/watch?v=WsTeVrdAFRM

Projekt jest współfinansowany przez Unię Europejską

NAZWA I TEMAT INICJATYWY	14. PRZECIWDZIAŁANIE PRZEMOCY I MOWIE NIENAWIŚCI²⁹, CZYLI WARSZTATY ANTYPRZEMOCOWE DLA CHŁOPCÓW I DLA DZIEWCZYN
JAKIEGO OBSZARU DOTYCZY INICJATYWA?	POSTAWY I RELACJE
KTO STOI ZA TYM POMYSŁEM?	Fundacja HerStory
NA JAKI PROBLEM/POTRZEBĘ ODPOWIADA TA INICJATYWA?	<p>Rówieśnicza przemoc ze względu na płeć to wciąż tabu szkolnej codzienności, a przecież doświadcza jej ponad połowa uczniów i uczennic. Najczęściej jest to przemoc werbalna, choć dochodzi również do cyberprzemocy, przemocy fizycznej, psychicznej, seksualnej. Takie doświadczenia w młodym wieku wpływają na niską samoocenę, negatywny wizerunek własnego ciała, skłonność do sięgania po substancje psychoaktywne, do samookaleczania. Z badań prowadzonych niedawno przez dr Iwonę Chmurę-Rutkowską w polskich gimnazjach wynika³⁰, że do najczęstszych zachowań przemocowych doświadczanych przez dziewczyny i chłopców w szkole należą:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wulgarnie określenia dotyczące płci i seksualności, obrażanie, wyśmiewanie, stygmatyzowanie („dziwka”, „dupa”, „ciota”, „fiut”, „pedał”, „lesba” itp.), • Pogardliwe i wulgarnie określenia związane z płcią: („biegasz jak baba”, „rzucasz jak pizda”, „nie wściekaj się, masz okres czy co?”), • Obrażliwe i wulgarnie żarty odnoszące się do płci i seksualności; • Niechciany dotyk, uściski, fizyczne zaczepki, klepanie,

²⁹ Mowa nienawiści – negatywne, obraźliwe wypowiedzi powstające na bazie uprzedzeń, wymierzone przeciwko grupom ludzi lub osobom ze względu na ich domniemaną lub faktyczną przynależność do grupy. Wg Rady Europy mowa nienawiści to „każda forma wypowiedzi, która rozpowszechnia, podżega, propaguje lub usprawiedliwia nienawiść rasową, ksenofobię, antysemityzm lub inne formy nienawiści oparte na nietolerancji, włączając w to nietolerancję wyrażaną w formie agresywnego nacjonalizmu lub etnocentryzmu, dyskryminacji lub wrogości wobec mniejszości, migrantów lub osób wywodzących się ze społeczności imigrantów” (Załącznik do rekomendacji Komitetu Ministrów Rady Europy nr R (97) 20, przyjętej 30 października 1997 r.).

³⁰ „Być dziewczyną – być chłopakiem i przetrwać. Płeć i przemoc w szkole w narracjach młodzieży”, Iwona Chmura-Rutkowska, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2018; „Przemoc rówieśnicza w gimnazjum a płeć. Kontekst społeczno-kulturowy”, Iwona Chmura-Rutkowska, „Forum Oświatowe” 2012, nr 1 (46), s. 41-73

szczypanie, blokowanie, napieranie, ocieranie (doświadczane przez prawie 40% dziewczyn),

- Gwizdy, mlaskanie, cmoknięcia albo inne odgłosy,
- Udostępnianie i rozpowszechnianie zdjęć, filmików, rysunków o seksualnym i wulgarnym charakterze, w tym pokazywanie pornografii osobom, które tego nie chcą,
- Seksualne gesty i aluzje,
- Uderzanie, popychanie, kopanie,
- Prześmiewcze, obraźliwe publiczne na temat ciała czy wyglądu („rusz grubą dupę”, „cycki ci sterczą”).³¹

Zdarzają się również inne przemocowe zachowania takie jak: dotykanie intymnych części ciała „dla żartu”, ściąganie ubrań, rozpowszechnianie plotek na temat czyichś relacji intymnych, obraźliwe napisy w fizycznej przestrzeni szkoły, etc.).

Dziewczyny zdecydowanie częściej niż chłopcy doświadczają większości z wymienionych wyżej form przemocy ze względu na płeć, w tym przemocy seksualnej, choć chłopcy też padają ofiarami tego typu przemocy. Badania wskazują również, że to chłopcy częściej występują w roli sprawców ww. form przemocy.³² Dlatego tak ważna jest praca nie tylko z dziewczynami i kobietami, ale również z chłopcami i mężczyznami, „którzy z powodu kulturowo odziedziczonych przywilejów i przewagi nad kobietami, potrzebują krytycznego wglądu w konwencjonalne wzorce rodzaju i wsparcia w wyborze alternatywnej drogi rozwoju męskości”.³³ Zarówno dziewczyny jak i chłopcy potrzebują pomocy, by krytycznie przyrzeć się kulturowym modelom kobiecości i męskości, a szkoła – miejsce, gdzie przecież spotykają się na co dzień – może odegrać w tym ważną rolę.

Pomysł na warsztaty antyprzemocowe opracowany przez Fundację HerStory jest odpowiedzią na brak modelu pracy antyprzemocowej z chłopcami i stanowi uzupełnienie oferty WenDo (skierowanej do dziewczyn).

³¹ <https://portal.librus.pl/szkola/artykuly/szara-strefa-szkolnej-codziennosci-rowiesnicza-przemoc-motywowana-stereotypami-zwiazanymi-z-plcia>

³² Chłopcy są sprawcami przemocy zarówno wobec dziewczyn, jak i innych chłopców; dziewczyny natomiast są sprawczyniami przemocy przede wszystkim wobec innych dziewczyn.

³³ „Być dziewczyną – być chłopakiem i przetrwać. Płeć i przemoc w szkole w narracjach młodzieży”, Iwona Chmura-Rutkowska, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2018; „Przemoc rówieśnicza w gimnazjum a płeć. Kontekst społeczno-kulturowy”, Iwona Chmura-Rutkowska, „Forum Oświatowe” 2012, nr 1 (46), s. 64

**NA CZYM POLEGA?
JAK MOGĘ TO
ZREALIZOWAĆ LUB
WYKORZYSTAĆ W
SZKOLE?**

Fundacja Herstory z Lublina zaproponowała lubelskim szkołom warsztaty z zakresu przeciwdziałania przemocy, w tym cyberprzemocy, oraz mowie nienawiści. Warsztaty w szkołach prowadzone były w dwóch grupach – osobno dla chłopców i osobno dla dziewczyn:

- Warsztaty komunikacji bez przemocy dla chłopców są odpowiedzią na brak opracowanej metody pracy antyprzemocowej z nastoletnimi chłopcami. Na warsztatach uczestnicy poznają mechanizmy przemocy motywowanej stereotypami i uprzedzeniami, uczą się postaw solidarności i wspierania słabszych, dzielą się przykładami reagowania na przemoc i współpracy w grupach rówieśniczych. Ważnym elementem warsztatów jest refleksja na temat własnego, ukształtowanego kulturowo, przywileju oraz własnych zachowań i motywacji.
- Warsztaty samoobrony i asertywności dla dziewcząt WenDo stają się coraz bardziej dostępne dla dziewczyn i kobiet w różnym wieku. Uczestniczki uczą się, jak w różnych sytuacjach - w miejscu publicznym, na ulicy, w szkole - bronić swoich granic i jak reagować na przemoc. Wzmacniają poczucie pewności siebie, poczucie własnej wartości oraz sprawczości. Metoda WenDo opiera się na założeniu, że nikt nie ma prawa naruszać granic innych ludzi. Uczestniczki warsztatów przełamują głęboko zakorzenione stereotypy związane z przemocą ze względu na płeć, a także poczucie winy i wstyd, który towarzyszy ofiarom przemocy. Warsztaty uczą również asertywnej komunikacji, wyrażania swojego zdania, własnych potrzeb i emocji, odmawiania i samoobrony w sytuacjach zagrażających ich bezpieczeństwu.

Model pracy antyprzemocowej z chłopcami rozwijamy jest w ramach nowego projektu [Sztama](#): „Nasze działania zmierzają przede wszystkim do powstrzymania przemocy ze względu na płeć i agresji rówieśniczej poprzez wsparcie chłopców/chłopaków w procesie uwalniania się od wzorca agresywnej męskości i zmniejszania ryzyka destruktywnych i autodestruktywnych działań podejmowanych dla udowodnienia sobie i innym, że jest się „prawdziwym mężczyzną”. Zależy nam tym by męskość nie kojarzyła się chłopcom/chłopakom jedynie z dominacją i

	<p>przemocą.”</p> <p>Warsztaty odbywają się w dwóch grupach, osobno dla dziewczyn i osobno dla chłopców, gdyż dotyczą różnych wzorców socjalizacji. Taki podział związany jest z potrzebą zapewnienia uczestniczkom i uczestnikom bezpiecznej przestrzeni, w której nie będą oceniane i oceniani przez osoby mające zupełnie inne doświadczenia socjalizacji płciowej.</p>
ŹRÓDŁO	<p>http://fundacjaherstory.org/warsztaty-wendo/</p> <p>https://www.facebook.com/edukacjasztama/</p>

Projekt jest współfinansowany przez Unię Europejską

NAZWA I TEMAT INICJATYWY	15. SZKOLNE ŚWIĘTA INACZEJ, CZYLI MIĘDZYNARODOWY DZIEŃ DZIEWCZYNKI
JAKIEGO OBSZARU DOTYCZY INICJATYWA?	POSTAWY I RELACJE
KTO STOI ZA TYM POMYSŁEM?	Fundacja Autonomia
NA JAKI PROBLEM/POTRZEBĘ ODPOWIADA TA INICJATYWA?	<p>Dzień Dziewczynki, Dzień Kobiet, Dzień Chłopaka, Walentynki, Andrzejki. Dzień Matki, Dzień Ojca – te wszystkie imprezy nierzadko są doskonałą okazją do reprodukcji i utrwalania stereotypów płciowych zgodnie z tradycyjnym, binarnym podziałem na płeć oraz konserwowania heteronormy. Kwiatek na Dzień Kobiet, samochód lub bokserki na Dzień Chłopaka, walentynkowa poczta, która zakłada wyłącznie heteroseksualne relacje, andrzejkowe wróżby, które nierzadko przepełnione są seksizmem, stereotypowe wierszyki na Dzień Matki. Szkolne święta mają często charakter seksistowski. W rocznice powstań czy wybuchu wojny chłopcy robią męskie inscenizacje, na Andrzejki dziewczynki leją wosk i wróżą, która pierwsza wyjdzie za mąż i ile urodzi dzieci. Na Dzień Matki mamy „doceniane” są wierszykami o tym, jak toną w obowiązkach domowych, ale pieką najlepsze bułeczki, na Dzień Ojca ojcowie słyszą o tym, jak wspaniale jest się z nimi bawić, wyruszać na wyprawy i przeżywać przygody. Co więcej, młodzież odczuwa presję uczestniczenia w tych rytuałach – nawet, jeśli czuje się z tym niekomfortowo.</p>
NA CZYM POLEGA? JAK MOGĘ TO ZREALIZOWAĆ LUB WYKORZYSTAĆ W SZKOLE?	<p>Fundacja Autonomia z Krakowa opracowała niezwykle ciekawy program obchodów Dnia Dziewczynki (14 października), który może posłużyć szkołom jako inspiracja do organizacji różnych świąt i rocznic. Międzynarodowy Dzień Dziewczynki to święto ustanowione przez ONZ w 2011 r., które ma na celu zwrócenie uwagi na sytuację dziewczynki i młodych kobiet na całym świecie i wypracowanie strategii przeciwstawiania się przemocy i dyskryminacji, z którymi mierzą się dziewczynki. Fundacja wybrała strategię empowermentu, czyli wzmocnienia: „by każda dziewczynka, nastolatka i kobieta mogła być sobą, budować własną</p>

moc, doświadczać skuteczności i wpływu, a także budować porozumienie i solidarność z innymi.”³⁴

Program obchodów Dnia Dziewczynki w 2018 r. obejmował³⁵:

- Projekcję filmu „Urmila walczy o wolność”, czyli opowieść o młodej kobiecie, która walczy o wolność, sprawiedliwość i możliwości/szanse dla dziewcząt w Nepalu;
- Wspólne układanie puzzli „Mała feministka” z ważnymi historycznymi postaciami kobiecymi, które wywarły wpływ na swoje otoczenie i na świat (artystki: Maya Angelou, Lucille Ball, Frida Kahlo i Ella Fitzgerald; liderki: Kleopatra, Elżbieta I, Indira Gandhi, działaczki: Harriet Tubman, Rosa Parks, Gloria Steinem i Malaala Yousafzai; pionierki: Maria Skłodowska-Curie, Sally Ride, Amelia Earhart i Billie Jean King).
- Czytanie „Opowieści na dobranoc dla młodych buntowniczek”, czyli herstorii ww. kobiet;
- Warsztaty WenDo, czyli budowanie pewności siebie, asertywność i samoobrona dla dziewczyn;
- „Mierz wysoko!”, czyli spotkanie wspinaczkowe z Olgą Weber, utytułowaną zawodniczką zajmującą się wspinaczką sportową. „Jeśli chcecie się dowiedzieć się jak zacząć się wspiąć, czy trzeba mieć ponadludzką siłę, co może być ważne we wspinaczce i co może nas wspierać w realizowaniu marzeń - koniecznie przyjdźcie. Będzie też okazja do wspinania!” – zachęta organizatorki;
- Warsztaty dla dziewczynek „Poznaj świat animacji”, czyli nauka podstaw animacji, obsługa darmowych aplikacji i narzędzi online do tworzenia animacji, a tworzenie własnych, krótkich filmów, poznawanie historii filmów rysunkowych.

Program obchodów Dnia Dziewczynki w 2015 r. obejmował z kolei:³⁶

- Warsztaty podstawowych napraw rowerowych;

³⁴ <https://www.facebook.com/autonomia.fundacja/photos/mi%C4%99dzynarodowy-dzie%C5%84-dziewczynki-po-raz-5-w-krakowiem%C4%99dzynarodowy-dzie%C5%84-dziewcz/10157268986653382/>

³⁵

<https://www.facebook.com/autonomia.fundacja/photos/a.403474728381/10156412373413382/?type=1&theater>

³⁶ https://ngo.krakow.pl/aktualnosci/194553,52,komunikat,miedzynarodowy_dzien_dziewczynki.html

	<ul style="list-style-type: none"> • Zajęcia z nauki żonglowania; • Robienie wzmacniających wzorów i przekazów na koszulkach; • Czytanie i omawianie bajek, w których tradycyjne role płciowe zostały odwrócone (gdzie np. to dzielne księżniczki ratują z opałów królewiczów); • Spotkanie z dorosłymi - rodzicami, nauczycielami i nauczycielkami, działaczami i działaczkami społecznymi - nt. tego, dlaczego ważne jest działanie na rzecz praw dziewczynek, edukacji wolnej od stereotypów i uprzedzeń oraz bezpieczeństwa. <p>Zadanie: Zorganizuj w swojej szkole Dzień Dziewczynki lub Dzień Kobiet, inspirując się programem przygotowanym przez Fundację Autonomia. Zaprosz do współorganizacji innych nauczycieli i inne nauczycielki oraz uczniów i uczennice. W ramach obchodów Dnia Dziewczynki możecie zaprosić do siebie kobietę wykonującą niestereotypowy zawód lub mającą niestereotypową pasję, stworzyć wystawę nt. znanych lokalnych działaczek, zorganizować pokaz filmu o silnych dziewczynkach lub kobietach (np. „To ja, Malala”) oraz turniej sportowy dla dziewczynek.</p>
ŹRÓDŁO	https://autonomia.org.pl/

NAZWA I TEMAT INICJATYWY	16. RÓŻNE ZASADY DOTYCZĄCE WYGLĄDU I UBIORU UCZNIÓW I UCZENNIC, CZYLI REWIZJA STATUTU
JAKIEGO OBSZARU DOTYCZY INICJATYWA?	ZARZĄDZANIE SZKOŁĄ
KTO STOI ZA TYM POMYSŁEM?	Ewa i Maciek, rodzice Zoi
NA JAKI PROBLEM/POTRZEBĘ ODPOWIADA TA INICJATYWA?	<p>Szkoły mają swoje statuty, które regulują wewnętrzne życie szkoły, określają cele i zadania szkoły oraz sposób ich realizacji. Statut zawiera nierzadko zasady dotyczące ubioru uczniów i uczennic na terenie szkoły, w tym np. zasady dotyczące noszenia na terenie szkoły jednolitego stroju. Warto się przyjrzeć tym zapisom, bo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Regulacje dotyczące pożądanego wyglądu czy narzucenia tego, co uczniowie czy uczennice mają nosić, jest poważną ingerencją w ich autonomię; • Przepisy te są często dyskryminujące i określają inne standardy dla dziewczyn, inne dla chłopców; • Przepisy dotyczące „obowiązującego” (czyt. „przyzwoitego”) wyglądu dotyczą najczęściej dziewczyn i wiążą się z zakazem noszenia makijażu, farbowania włosów, malowania paznokci, z regulacją długości spódnic – a zatem tego, jak „powinny” wyglądać uczennice. <p>To dziewczyny są tymi, na których wygląd zwraca się szczególną uwagę, których ubiór i wygląd kontrolowane są przez innych, których się pilnuje. Ciało dziewczyn staje się przedmiotem kontroli społecznej nawet w szkole. Owszem, zdarzają się też ogólne zapisy o tatuażach, dredach czy kolczykach. Warto jednak przyjrzeć się tym zapisom, bo mogą być przykładem łamania praw uczniów i uczennic. Z pewnością ograniczają ich ekspresję i - faktycznie wprowadzane w życie – oznaczają de facto brak akceptacji. Dzieci i młodzież szkolna szukają swojej tożsamości, w tym tożsamości płciowej, ekspresji, odrębności bądź przynależności do jakiejś grupy i manifestują to między innymi w swoim wyglądzie. To naturalny proces rozwojowy. A zadaniem szkoły jest wspierać ten</p>

	rozwój, szanować autonomię osób i różnorodność.
<p>NA CZYM POLEGA? JAK MOGĘ TO ZREALIZOWAĆ LUB WYKORZYSTAĆ W SZKOLE?</p>	<p>Przykładem dobrej praktyki - ingerencji rodzicielskiej - jest niezgoda na obowiązujące w szkole zasady dotyczące wyglądu i ubioru uczniów i uczennic. Jedna z dolnośląskich szkół podstawowych, do której chodzi 10-letnia Zoja, miała w swoim statucie następujący zapis: „(...) uczennice nie mogą eksponować odkrytych ramion, głębokich dekoltów i bardzo krótkich spodenek i spódnic. Zabroniony jest makijaż twarzy, paznokci, wykonywanie tatuaży, umieszczanie kolczyków w nosie lub na powiekach. Fryzura powinna być schludna, zabroniona jest koloryzacja włosów. Biżuteria nie może być wyzywająca, kolorowa, powinna być dostosowana do sytuacji oficjalnych. (...) W czasie świąt, uroczystości szkolnych i pozaszkolnych ucznia obowiązują strój galowy: 1) dziewczęta: ciemna spódnica i biała bluzka, 2) chłopcy: ciemne spodnie oraz biała koszula”.</p> <p>Te zapisy zaniepokoiły rodziców Zoi, Ewę i Maćka, którzy zdecydowali się na interwencję. W oficjalnym piśmie do dyrekcji przedstawili swoje stanowisko: „Rzeczony paragraf określa oczekiwania względem wyglądu i stroju dzieci podczas pobytu w szkole. Pragniemy zauważyć, że sformułowany w paragrafie 41 katalog zaleceń i zakazów bardzo mocno różnicuje dzieci ze względu na płeć. O ile w stosunku do uczniów formułuje się jedynie bardzo ogólne rekomendacje (...) o tyle w stosunku do uczennic mamy do czynienia z całą listą precyzyjnych zakazów, które – jak wynika z konstrukcji zdań – skierowane są wyłącznie do dziewczynek. (...) Ponadto, rzeczony paragraf penalizuje wyłącznie te instrumenty ekspresji, które w naszym kręgu kulturowym przynależą w zasadzie wyłącznie do kobiet (...). Wobec braku analogicznego katalogu zakazów kierowanych wyłącznie do chłopców, trudno nie odnieść w tym kontekście wrażenia, że obiektem nadzoru pedagogicznego, przynajmniej w zakresie wyglądu zewnętrznego, są więc w głównej mierze dziewczynki, podczas gdy chłopcom pozostawiona jest niepomniernie większa swoboda w zakresie manifestowania swojej indywidualności ubiorem i wyglądem zewnętrznym. Zapis taki sugeruje również, że dziewczynki z definicji muszą podlegać zwiększonej kontroli pedagogicznej, której przesłanką nie są indywidualne zachowania, cechy osobowościowe czy osiągnięcia szkolne tej czy innej</p>

	uczennicy, lecz sam fakt bycia dziewczynką.” ³⁷
	Zadanie: Przyjrzyj się statutowi twojej szkoły. Czy szkoła, w której pracujesz, określa – w statucie, w wewnętrznym regulaminie, w niepisanych zasadach – wygląd i ubiór uczniów i uczennic?
ŹRÓDŁO	Rozmowa z Maćkiem i Ewą, rodzicami Zoi

³⁷ Pismo skierowane do dyrekcji szkoły i Rady Rodziców z dn. 14.08.2018

NAZWA I TEMAT INICJATYWY	17. JAK MÓWIĆ, CZYLI FEMINATYWY I JĘZYK WRAŻLIWY NA PŁEĆ
JAKIEGO OBSZARU DOTYCZY INICJATYWA?	POSTAWY I RELACJE REALIZACJA PODSTAWY PROGRAMOWEJ
KTO STOI ZA TYM POMYSŁEM?	Opracowane własne
NA JAKI PROBLEM/POTRZEBĘ ODPOWIADA TA INICJATYWA?	<p>Język odzwierciedla i kształtuje nasz sposób myślenia i postrzegania świata. Zmiany w języku to również zmiany w sposobie myślenia. Dlatego to takie ważne, aby język, którym się posługujemy na co dzień, również w szkole, był językiem wrażliwym na płęć, uwzględniającym istnienie różnych płci, wolnym od szkodliwych stereotypów płciowych i uprzedzeń.</p> <p>Dostrzeganie kobiet i dziewczyn na poziomie językowym przywróci ich widoczność w wielu sferach życia. Asymetrię zauważamy choćby w nazewnictwie zawodów – rzadko słyszymy (i mówimy) o profesorkach, polityczkach, wynalazczyniach, naukowczyniach. Polityka, nauka, technika, sport to – na poziomie językowym – świat naukowców, wynalazców, polityków, sportowców. Mimo że kobiety stosunkowo od niedawna mają dostęp do pewnych zawodów czy zainteresowań, to należy akcentować ich obecność i dorobek.</p> <p>Język wrażliwy na płęć, równościowy, buduje w dziewczynach i kobietach przekonanie, że w każdym zawodzie i na każdym stanowisku - bez względu na stereotypy i kulturowe normy – jest miejsce dla nich. Taki język wpływa również na chłopców, którzy w końcu zobaczą w dziewczynach i kobietach taki sam potencjał, równorzędne partnerki, osoby, które mogą zajmować takie same stanowiska i wybierać takie same zawody – bo nauka, technika i kariera nie są domeną mężczyzn.</p> <p>Niestety, nasz język pełen jest również wykluczających, obraźliwych, oceniających, seksistowskich i homofonicznych sformułowań. Seksistowska mowa nienawiści niekoniecznie zawsze jest wymierzona bezpośrednio w dziewczyny, ale wciąż odnosi się do tego, co stereotypowo uważane jest za kobiece, np. kierowane do chłopców „nie bądź babą”, „ubierasz/zachowujesz się jak baba”.</p>

	<p>Tak mocno zakorzeniły się one w codzienności, że często powtarzamy je bezrefleksyjnie, z przyzwyczajenia, automatycznie.</p> <p>Wciąż dość powszechne, również w szkole, są komentarze dotyczące wyglądu dziewczyn, na co często niestety nadal jest szerokie przyzwolenie: „a Ty jak się znowu dzisiaj ubrałaś?”, „oj, strasznie chuda jesteś”, „jesteś za duża/gruba na zajęcia z tańca”, „złość piękności szkodzi”, „piękniejsza część klasy” – to tylko niektóre przykłady. Ta pokusa skomentowania wyglądu dziewczyn znów bierze się z opresyjnej względem kobiet, przesiąkniętej seksizmem kultury. A przecież tego typu komentarze uderzają mocno w ich poczucie własnej wartości. Dziewczynki już od dziecka dostają przekaz, że inne osoby mają prawo do komentowania tego, jak wyglądają. Że wygląd jest bardzo ważny, że to ważny element ich tożsamości, skoro inne osoby wciąż na niego zwracają uwagę. Że jest jakiś kanon (piękna, zgrabna) do którego powinny się dopasować albo dążyć.</p>
<p>NA CZYM POLEGA? JAK MOGĘ TO ZREALIZOWAĆ LUB WYKORZYSTAĆ W SZKOLE?</p>	<p>Jak wprowadzać feminatywy i zmienić swój język na bardziej równościowy? Oto kilka prostych wskazówek:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Używaj na lekcjach żeńskich form, np. naukowczyni, fizyczka, władczyni, autorka, pilotka – nawet, jeśli nie są one popularne, • Mówiąc o ogóle ludzi, zbiorowości, pamiętaj o obecności kobiet w tej grupie: naukowcy i naukowczynie, nauczycielki i nauczyciele, uczniowie i uczennice („polscy naukowcy i polskie naukowczynie odkryli i odkryły...”, „to zasługa zespołu badaczy i badaczek...”, „najlepsze programistki i najlepsi programiści z całego świata...”); • Zwracając się do klasy czy ogółu młodzieży, pamiętaj o uczennicach; • Koryguj język podręczników i materiałów dodatkowych; • Krytycznie przeanalizuj z uczniami i uczennicami język lektur szkolnych i materiałów źródłowych - weźcie pod uwagę moment społeczno-historyczny powstania utworu, normy kulturowe, biografię autora lub autorki; • Jeśli w klasie lub szkole są osoby nieheteronormatywne, zapytaj je, jakiego używają zaimka oraz imienia; • Nie używaj seksistowskich, homofobicznych sformułowań

	<p>(np. „jak baba”);</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nie komentuj wyglądu uczennic i uczniów; • Nie wypowiadaj i nie śmieję się z seksistowskich żartów, • Reaguj, jeśli słyszysz seksistowskie żarty i uwagi z ust innych ludzi – czy to ze strony uczniów i uczennic, czy to ze strony nauczycieli i nauczycielek, nawet jeśli żart pada z ust osoby, którą lubisz. <p>„Stosuję feminatywy i staram się bardzo tego pilnować. Staję się coraz odważniejsza - tak, czasami chodzi o odwagę. Dzisiaj nauczycielka fotografii opowiedziała mi historię z lekcji, kiedy razem z uczennicą podpisywały animację. Nauczycielka zaproponowała wyrażenie "autorzy". Na to uczennica powiedziała: "Nie. Mają być autorki. Tak, by powiedziała pani Jarosz." To chyba oznacza, że sposób, w jaki mówię, wywołuje reakcję u moich uczniów i uczennic. Cudnie! Planuję lekcję o feminatywach, korzystając z publikacji Rady Języka Polskiego.” – mówi Jadwiga Jarosz, nauczycielka z Zespołu Szkół Plastycznych z Bielska-Białej. Używanie żeńskich i męskich końcówek i żeńskich nazw zawodów może dość łatwo wejść w nawyk, trzeba po prostu zacząć to praktykować.</p> <p>Nikoła Cichocka, nauczycielka fizyki w trzech warszawskich szkołach, International Trilingual School of Warsaw, Monnet International School i Niepubliczna Szkoła Podstawowa Gaudeamus, korzysta z popularnego podręcznika PWN „Podstawy fizyki”. Bardzo ceni ten podręcznik ze względu na świetnie przygotowane, merytoryczne treści i ćwiczenia. Niestety tłumaczenie tego podręcznika zupełnie nie uwzględnia obecności kobiet w społeczeństwie, w tym w świecie nauki. Na zajęciach nauczycielka sama używa feminatywów, by uczennice czuły się adresatkami jej wypowiedzi, dlatego zdecydowała również, że sama będzie modyfikowała język poleceń z podręcznika: „Cały podręcznik napisany jest w formie męskiej. Dlatego przepisuję te zadania i zmieniam końcówki na neutralne lub używam formy męskiej i żeńskiej”.</p>
<p>ŹRÓDŁO</p>	<p>Opracowanie własne</p>

Projekt jest współfinansowany przez Unię Europejską

Szkoła jest jedną z ważniejszych instytucji, w której odbywa się edukacja i socjalizacja. Proponowane przez nas strategie wzmocnienia uczniów i uczennic są uzupełnieniem podstawy programowej oraz próbą wypełnienia luki, jaką jest brak równościowej perspektywy w szkołach i brak systemowego wsparcia dla placówek czy nauczycieli i nauczycielek. Publikacja zwraca uwagę na pewne tendencje i komentuje treści czy zachowania obecne we współczesnej szkole. Mamy nadzieję, że opisane w niej przykłady zainspirują nauczycieli i nauczycielki oraz dyrektorów i dyrektorki do refleksji na temat równości płci w szkole. Mocno zachęcamy do podnoszenia wiedzy i kompetencji w zakresie rozpoznawania i nazywania stereotypów, reagowania na uprzedzenia oraz uwrażliwiania na nie społeczności szkolnej. Część opisanych strategii opiera się na autorefleksji i przyglądaniu się swojej pracy i szkole, dlatego szczególnie zachęcamy również do własnych poszukiwań - do zajęcia się tematyką równości płci podczas zajęć przedmiotowych i lekcji wychowawczych, a także w ramach zajęć pozalekcyjnych, do podejmowania tematu w rozmowach z kolegami i koleżankami z pokoju nauczycielskiego czy z dyrekcją.

Projekt jest współfinansowany przez Unię Europejską

BIBLIOGRAFIA

- „Być dziewczyną – być chłopakiem i przetrwać. Płeć i przemoc w szkole w narracjach młodzieży”, Iwona Chmura-Rutkowska, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2018
- „Dyskryminacja w szkole – obecność nieusprawiedliwiona. O budowaniu edukacji antydyskryminacyjnej w systemie edukacji formalnej w Polsce”, red. Katarzyna Gawlicz, Paweł Rudnicki, Marcin Starnawski, Towarzystwo Edukacji Antydyskryminacyjnej, 2011
- „Edukacja Antydyskryminacyjna. Ostatni dzwonek! O deficytach systemu edukacji formalnej w obszarze przeciwdziałania dyskryminacji i przemocy motywowanej uprzedzeniami”, red. Magdalena Chustecka, Elżbieta Kielak, Marta Rawłuszko, Towarzystwo Edukacji Antydyskryminacyjnej, 2016
- „Gender w podręcznikach. Projekt badawczy”, interdyscyplinarny zespół badawczy pod kierownictwem dr Iwony ChmuryRutkowskiej, dr Macieja Dudy, dr Marty Mazurek, mgr Aleksandry Sołtysiak-Łuczak, Fundacja Feminoteka, Poznań 2015
- „Kwestia płci w nowych podstawach programowych i podręcznikach szkolnych”, Beata Łaciak, Małgorzata Druciarek, Instytut Spraw Publicznych, 2018
- „Męskość i kobiecość w lekturach szkolnych”, red. Robert Rient, Ewelina Seklecka, Mateusz Walczak, Anna Walicka, Edyta Zierkiewicz, wyd. Fundacja Punkt Widzenia, Wrocław 2014
- “On The Origins of Gender Human Capital Gaps: Short and Long Term Consequences of Teachers’ Stereotypical Biases, National Bureau of Economic Research”, Victor Lavy, Edith Sand, University of Warwick, 2015
- „Równa szkoła. Edukacja wolna od dyskryminacji. Poradnik dla nauczycielek i nauczycieli”, Ewa Ajewska, Ewa Rutkowska, Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej, 2017
- „Sytuacja społeczna osób LGBTa w Polsce”, red. Magdalena Świder i Mikołaj Winiewski, wyd. Kampania Przeciw Homofobii, Warszawa 2017
- „Szara strefa szkolnej codzienności – rówieśnicza przemoc a stereotypy płciowe,

Projekt jest współfinansowany przez Unię Europejską

Iwona Rutkowska-Chmura, portal.librus.pl, 2018

- „Skoła równości. Dziennik praktyk. Wywiady z praktykami i praktyczkami edukacji antydyskryminacyjnej, red. Marta Rawłuszko, Towarzystwo Edukacji Antydyskryminacyjnej, 2016
- “Ślepa na płeć. Edukacja równościowa po polski. Raport krytyczny”, Anna Dzierzgowska, Ewa Rutkowska, Fundacja Feminoteka, Warszawa 2008
- This is what STEM looks like!, The Women’s Foundation of Colorado, 2018
- “Transpłciowa młodzież w polskiej szkole”, red. Wiktor Dynarski, Izabela Jąderek, Anna M. Kłonkowska, Wydawnictwo uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2016
- „Wielka nieobecna. O edukacji antydyskryminacyjnej w systemie edukacji formalnej w Polsce”, red. Marta Abramowicz, Towarzystwo Edukacji Antydyskryminacyjnej, 2011

PODZIĘKOWANIA

Serdecznie dziękuję za rozmowy, wsparcie merytoryczne i podzielenie się ze mną swoim doświadczeniem. Szczególne podziękowania dla: Ewy Stoecker, Ewy Rutkowskiej, Iwony Chmury-Rutkowskiej, Aleksandry Korczak, Ewy Krzywaźni-Bachryj, Nikoli Cichockiej, Mirelli Panek-Owsiańskiej, Jadwigi Jarosz, Leny Bielskiej.

Justyna Frydrych

Projekt jest współfinansowany przez Unię Europejską

